

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för stad och land

Förtätning av villaområden

Ett gestaltungsforslag for fortatning langs Norbyvagen

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
© 2018 Ella Fröling, e-post: ella_froling@hotmail.com
Titel på svenska: Förtätning av villaområden - ett gestaltungsförslag för förtätning längs Norbyvägen
Title in English: Densification of areas with single-family houses - a design proposal for densification along Norbyvägen
Handledare: Josefin Wangel, institutionen för stad och land
Examinator: Mattias Qviström, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Hildegun Varhelyi, institutionen för stad och land
Omslagsbild: Kollage av Ella Fröling, 2018, se referenslistan för detaljer.
Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren.
Om inget annat anges ägs illustrationer och foton av författaren.
Originalformat: A3
Nyckelord: Förtätning, villaområde, social hållbarhet, segregation, bostadsbrist, Norby, Uppsala
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Tack

Tack till Josefin Wangel för ämnesvalet och alla goda råd under handledningen.

Tack också till er som läst och kommit med förbättringspunkter och till er som bidragit med glädje inom och utanför projektets ramar.

Sammandrag

Två problem i de större städerna i Sverige idag är boendesegregation och bostadsbrist. Människor med olika socioekonomisk bakgrund bor åtskilda från varandra vilket medför problem som fördomar och minskad tolerans. Det skapar även orättvisa eftersom alla inte får samma förutsättningar och tillgångar i stadsrummet. Bostadsbristen slår främst mot unga vuxna, studenter och nyanlända invandrare.

En stadsplaneringstrend idag är att förtäta befintlig struktur eftersom det minskar påfrestningen på stadens omland och bidrar med sociala värden eftersom ju tätare vi bor desto större chans är det att människor interagerar med varandra. Villaområden har ofta hög boendeyta per person och en tredjedel av dem som bor i villa anser att de bor större än vad de behöver. Befolkningen i villaområden är ofta homogen och har hög socioekonomisk status. I den typen av områden finns alltså yta för förtätning samtidigt som det skulle vara bra att komplettera bebyggelsen med mindre lägenheter eftersom människor med olika socioekonomisk status då har möjlighet att flytta dit. Detta skulle alltså både motverka boendesegregationen och bostadsbristen.

Syftet med arbetet var att bidra till en ökad förståelse för hur villaområden kan förtätas och vilka vinster detta kan medföra. Målet var att på ett visionärt sätt belysa frågan om förtätning och diskutera var i staden den kan och bör ske. Arbetet utredde om förtätning kan användas för att höja

de upplevelsemässiga värdena i ett område och minska problematiken kring boendesegregation och bostadsbrist.

Genom ett gestaltungsförslag för villaområdet Norby i Uppsala påvisades en vision av hur ett villaområde skulle kunna förtätas med bostäder och verksamheter samt hur gaturummet, tomterna och befintlig park kan samspela och skapa en helhet som är större än summan av delarna.

Rent konkret går förslaget ut på att sätta upp några principer över vad som kan byggas på varje tomt. De nya byggrätterna placeras mot gatan med en gård på 12,5x10 meter på varje tomt. Gatan breddas med två meter för att öka kapaciteten för gående och cyklister. Planteringar sticker ut i körbanan för att smalna av vägen och ta ner hastigheten för bilarna samtidigt som de mjukar upp gaturummet och öka rumsligheten och kontrasterna för de som färdas där.

Förslaget skulle kunna bidra med social hållbarhet genom att bostadsbeståndet i Norby kompletteras med mindre och billigare lägenheter vilket både skapar fler bostäder och öppnar upp möjligheter för fler människor med olika socioekonomisk bakgrund att bosätta sig där. Det skapas också fler platser för vistelse vilket ger fler plattdor där människor med olika livsstil och bakgrund kan se varandra och umgås.

Summary

This master thesis investigates densification of neighbourhoods with single-family houses. Emphasis is on social sustainable development with a focus on the single-family house block Norby in Uppsala. I have made a visionary design proposal of how the lots along the road Norbyvägen can be densified and investigated how the street can be designed to support social sustainability. This chapter summaries the different parts of the essay.

Problematization

A problem with the current housing market is the residential segregation, that people with different ethnic and socioeconomic background live separate from each other. Another problem is that there is a housing shortage in many of the bigger cities in Sweden which mainly affects special groups such as newly arrived immigrants and young adults. Densification can be used to deal with these two problems. This should foremost be made in privileged areas rather than in socioeconomically weak areas. It is rare today that areas with single-family houses are densified even though their inhabitants often are homogenous, privileged and have a large living area per person. Norby in Uppsala is one example of this kind of neighbourhood.

Purpose and aim

The purpose of this project is to contribute to an increased understanding of how areas with single-family houses can be densified and what could be gained by doing that.

The aim is to enlighten the question of densification and discuss where in the city that could and should happen. The project investigates if densification can be used to increase the perceptual values in an area and diminish the problems with residential segregation and housing shortage. A visionary design proposal will show an example of how an area with single-family houses could be densified with residences and businesses in Norby in Uppsala. The proposal will also show how the street, the lots and the existing park can cooperate and create a whole that is greater than the sum of its parts.

Research question

How could densification be made along Norbyvägen in Uppsala to create a socially sustainable city landscape where the individual parts: inhabitants, street, lots and park create a symbiosis in which they affect each other to be better.

Method

Based on literature in methodology the project was divided in the four phases: introduction, pre-study, design process and evaluation, see figure I. Several of the phases are made up of different stages and many of these are overlapping. The arrows in the illustration represent iteration.

Phase 1 - Introduction: Includes purpose, research question and limitations and was developed in consultation with my supervisor.

Phase 2 - Pre-study: Includes choosing and investigating the neighbourhood, study of a reference project, a literature study as well as inventory and analysis.

Phase 3 - Design process: Includes idea generation, vision, design program and sketching.

Phase 4 - Evaluation: This is made both with other people during tutoring and seminars and individually in the written discussion.

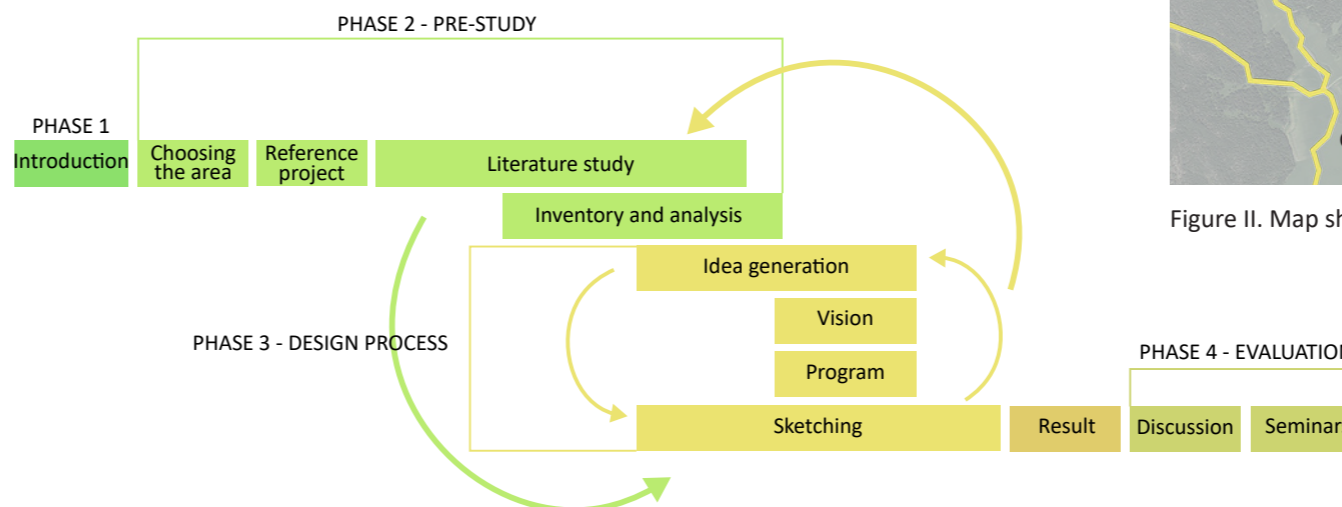

Figure I. Illustration showing the process.

Pre-study

The results of the pre-study are presented here.

Norby

Norby is a neighbourhood located 3-5 kilometers southwest of Uppsala Central Station. Through Norby runs the road Norbyvägen that Uppsala municipality wants to develop to a city-like path with more residences, businesses and city life as well as increased public transportation.

Figure II. Map showing Norbys location in Uppsala.

Reference project

I have studied the project *Mellanstaden* (Middle city) by Paradiso Arkitekter which also investigates densification of areas with single-family houses. In one of their proposals they had planned for houses to be built towards a main road, this idea I have applied on Norby.

Literature study

Here follows a presentation of the questions that the literature study answered as well as a short description of my conclusions:

What is the cause of residential segregation?

Residential segregation is foremost caused by three factors:

1. How the city is planned - Various forms of tenure and types of residences are planned in clusters in different neighbourhoods.
2. Personal choices - People have a tendency to want to live close to people who share their background.
3. Economic situation - The economic differences are growing in Sweden and since the cost of living vary across different neighbourhoods there is a division of where people can afford to live.

What are the problems with residential segregation?

The two main problems are risks and injustice. The risks are that if people with different backgrounds do not see each other prejudices and negative rumours can flourish. The injustice is that all people do not have the same conditions and assets in the city and to the housing stock.

How can residential segregation be decreased?

The risks can be decreased by creating places where people with different background see and are seen by each other and by creating opportunities for them to interact. The injustice can be decreased by making sure all neighbourhoods have the same access to services, residences and public transportation.

How can urban planning decrease residential segregation?

Places where people with different background can meet can be created by mixing functions and types of housing as well as creating attractive meeting places that are, for example, safe and accessible.

How to design streets in a socially sustainable way?

By creating target points along a street people will dwell there which both creates safety and attracts more people. To increase the experience for passers by also stimulate people to dwell there.

What I take from the literature study to the design proposal is this:

- Create a more compact street where activities and meetings can occur more easily.
- Build narrow houses with entrances and windows towards the street.
- Create a more varied housing stock.
- Allow more businesses which create life and work as targets for people living both in and outside of Norby.
- A strip of land between the house and the street of no more than five meters for the inhabitants and the businesses to use.
- Broad pavements and bike lanes which encourage these modes of transport rather than car driving.
- The park *Vallareparken* is restored for safety and increased usage.
- Use the inhabitants own initiatives and driving forces.

Inventory and analysis

To gain insight in the area and investigate possible changes an inventory and different analyses were conducted.

Inventory

The inventory made it clear that there are not many businesses in Norby and that the area is homogenous and mainly consists of single-family houses.

Analysis of statistics

Some statistics were compared between Norby and the adjacent neighbourhoods. This showed that the inhabitants in Norby have the highest average income, have the lowest ratio of people with foreign background and own the most cars. Norby also clearly have the lowest ratio of rental apartments, only 1 % of the housing stock.

Serial vision-analysis

Based on the method by Gordon Cullen a Serial vision-analysis was conducted. Four photographs were taken along Norbyvägen which made it clear that the road is monotonous with long vistas and few contrasts and surprises.

Design process

Here is a short description of the vision and program in the design process.

Vision

The vision is: Symbiosis along Norbyvägen - from passage way to mutual adaptation. The symbiosis happens on three levels:

1. Between the lots and the street.
2. Between the street and the park.
3. Between new and existing inhabitants.

Design program

The design program is:

- Use the land surface efficiently.
- Create a living street.
- Support a mix of types of residences and different forms of tenure.
- Stimulate local businesses.
- Take advantage of Vallareparken.

Result

The proposal is to create some principles for what could be built on each lot. The new construction rights are placed towards the street with a yard of 10 times 12,5 meters on each lot. The street is broadened with two meters to increase the capacity for pedestrians and bicyclists. Plantings are placed partly in the driving lane to decrease the car's speed and to enhance the experience for people who pass by.

Between the houses and the street there is a strip of land of a minimum of 1,5 meters and the new buildings can not be higher than three storeys. To ensure that the inhabitants do not only build for their own sake at least two new apartments of a maximum of three rooms and a kitchen must be built on each lot that is densified. Vallareparken is restored and receives welcoming entrances towards the street for increased usage.

Figure III shows the new buildings that are possible to build today based on location of existing houses and that the facades not can be closer together than six meters to prevent the neighbours to see too clearly through each others windows.

Figure IV and figure V illustrate how the proposal will affect the streetscape.

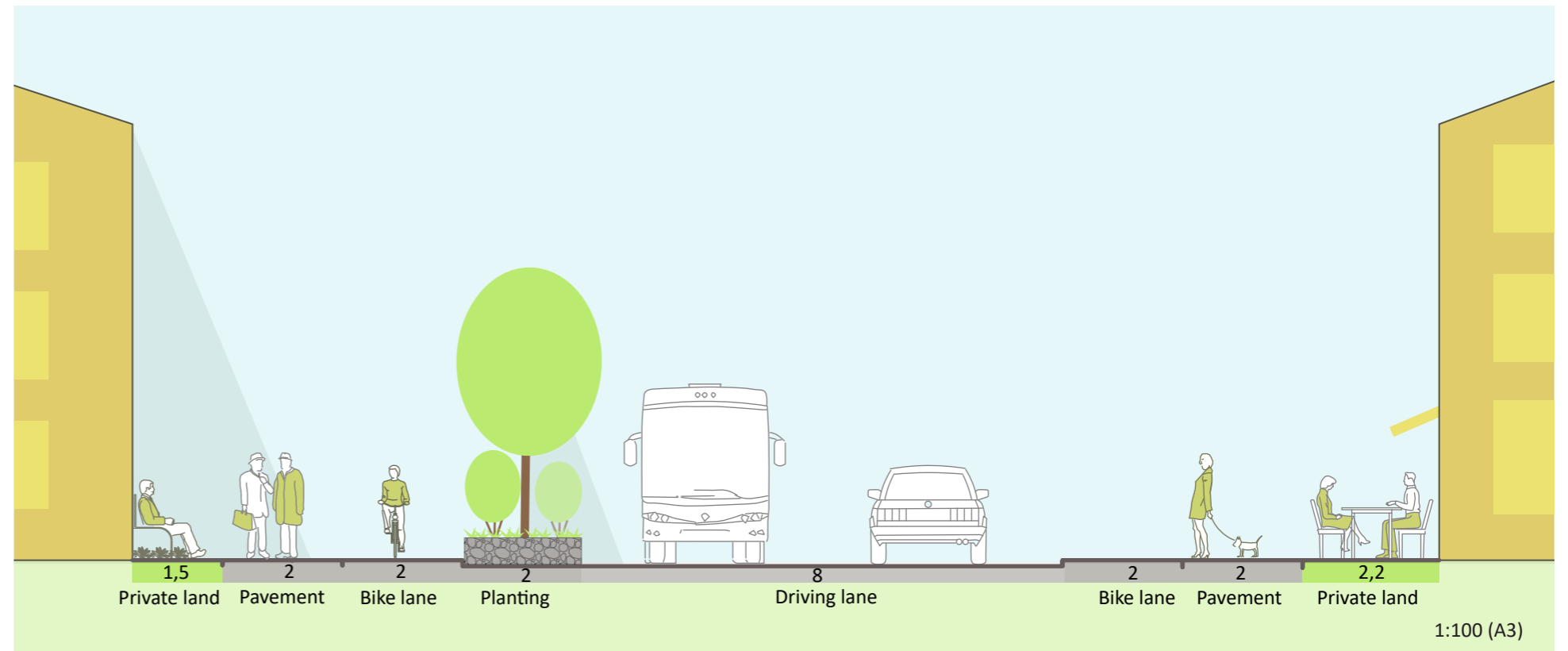

Figure IV. This section illustrates the new width of the road rimmed with new houses. There is a planting in the driving lane that reduces the car's speed.

Figure III. Plan showing where it is permitted and possible to build new houses.

Figure V. This is what the street will look like after new houses have been built and the park has been restored.

Discussion

The proposal could contribute to social sustainability since the addition of smaller and cheaper apartments both helps with the housing shortage and opens up the chances for people with different socioeconomic backgrounds to move there. The proposal also creates platforms where people with different backgrounds and lifestyles can see each other and interact.

A risk with the proposal is that the inhabitants in Norby do not choose to build new apartments or businesses even though they are allowed to and then the situation in Norby would not change.

My project has dealt with social sustainability but since that is a wide and complex question there are many more aspects of this that need to be investigated further. There are also other sustainability aspects that I have not dealt with at all.

Since my proposal is comprehensive there are more studies and site specific investigations that need to be made before it is possible to implement it. It would also be important to discuss the proposal with the residents in Norby and see how they react to it.

Summary

Innehållsförteckning

Introduktion	9	Litteraturstudie	25	Resultatet i en större kontext	52
Inledning	10	Vad beror boendesegregation på?	25	Hållbarhet	52
Problematisering	10	Vad är problemen med boendesegregation?	25	Segregation	52
Segregation	10	Hur kan boendesegregation motverkas?	26	Tid och plats	52
Förtätning	10	Hur kan stadsplanering motverka boendesegregation?	26	Metoddiskussion	53
Social hållbarhet	11	Hur bör gator gestaltas på ett socialt hållbart sätt?	27	Analyserna	53
Bostadsmarknad	11	Vad jag tar med från litteraturstudien till gestaltningen	27	Idégenerering	53
Norby	11	Inventering och analys	28	Lärdomar	54
Syfte och mål	11	Inventering	28	Fortsatta studier	54
Frågeställning	12	Analys av statistik	29	Referenser	55
Avgränsningar	12	Lynch-inspirerad analys	30	Tryckta referenser	56
Begreppsdefinitioner	12	Serial vision-analys	31	Webbsidor	57
Metod	13	Gestaltningssprocess	32	Bild- och kartreferenser	57
Designdriven forskning	14	Idégenerering	33		
Arbetets faser	14	Vision	33		
Fas 1 - Introduktion	14	Program	34		
Fas 2 - Förstudie	15	Skissarbete	35		
Fas 3 - Gestaltning	15	Avgränsning	35		
Fas 4 - Utvärdering	15	Möte med Lisa Deurell	35		
Förstudie	15	Koppling till visionen	36		
Val av område	15	Resultat	37		
Referensprojekt	15	Förslaget	38		
Litteraturstudie	15	Principer för utbyggnad	38		
Inventering och analys	16	Möjlig ny bebyggelse	39		
Gestaltningssprocess	16	Inzoomad plan	40		
Idégenerering	17	Sektioner	41		
Vision	17	Perspektiv över framtidens Norby	43		
Program	17	Konsekvenser	47		
Skissarbete	18	Olösta utmaningar	47		
Resultat	18	Framtiden	48		
Utvärdering	18	Diskussion	49		
Förstudie	19	Resultatdiskussion	50		
Norby	20	Har resultatet svarat på frågeställningen?	50		
Norbys historia	21	Aspekterna från litteraturstudien	50		
Norbys karaktär	21	Boverkets teman för socialt hållbar stadsplanering	51		
Referensprojekt	24	Risker med förslaget	51		

Bildreferenser

Figur 1, 4, 6, 23, 28, 29, 39, 41, 47 & 56: På underlag från GSD-Ortofoto, 1m färg, © Lantmäteriet, hämtad 2018.

Figur 21-22: © Paradiso Arkitekter (2015). *Mellanstaden - Strategi för hållbar stadsutveckling*. Tillgänglig: <http://www.mellanstaden.se/wp-content/uploads/2017/08/Mellanstaden.pdf>

Om inget annat anges © Ella Fröling (2018).

Introduktion

Det här kapitlet börjar med en inledning och problematisering av examensarbetets berörda ämnen. Därefter presenteras syfte och mål, frågeställningar och avgränsningar. Sist finns en lista med begreppsdefinitioner.

Inledning

I en tidigare kurs på utbildningen fick vi i uppgift att ta fram ett förslag på förtätning i Gottsunda i Uppsala. Gottsunda är ett område med miljonprogramsbebyggelse och ett rykte att vara en problemstadsdel. Under projektet var vi i kontakt med många Gottsundabor som trivs väldigt bra i sin stadsdel och som är besvikna över hur media nästan bara rapporterar om problem och förstärker det negativa ryktet. Det var något som skavde under tiden vi arbetade med projektet. Jag kände det som att vi som landskapsarkitektstudenter skulle komma in som utomstående och "ordna upp" problemen i Gottsunda. Vi tog också del av kommunens strategier för att förbättra Gottsundas rykte, varav en gick ut på att förtäta stadsdelen med radhus och bostadsrätter för att detta förväntades blanda upp befolkningen. De flesta som bor i Gottsunda har ingen egen trädgård men däremot finns gott om skogsdungar och sparad naturmark som ger stadsdelen dess karaktäristiska grönska. När det behövs yta för att bygga radhus försvinner vissa av dessa naturområden vilket inte alltid tas emot med glädje av de barn som brukat leka där.

Ett stenkast därifrån, i Norby, är situationen annorlunda. Där har varje hushåll en stor villa med stor trädgård och dessutom gångavstånd till både park och naturreservat. Där är befolkningen betydligt mer homogen än i Gottsunda men eftersom det är en rik stadsdel (Uppsala kommun 2016a) med hög status är det inte den typen av kvarter som lyfts i debatten om segregation eller som potentiell mark att förtäta. När min handledare Josefin Wangel presenterade förtätning av villaområden som ett förslag på examensarbete kände jag att det var precis på det sättet jag ville undersöka problemen med boendesegregation och bostadsbrist.

Problematisering

Bostadssegregation och bostadsbrist är två problemområden i de större svenska städerna idag. Dessa två problem berörs av stadsplanering och landskapsarkitektur och de kommer att beskrivas mer ingående i följande avsnitt.

Segregation

Boendesegregation finns i flera hänseenden i dagens Sverige (Boverket 2005, s. 11). Bostadsbeståndet är uppdelat i olika områden med olika boendeformer, upplåtelseformer och boendestorlekar vilket i sin tur påverkar prisnivåerna (Boverket 2005, s. 76). Man talar ibland om enskilda bostadsområden eller stadsdelar som segregerade men en enskild stadsdel inte kan vara segregerad (Björk 2016, s. 65). Om det är så att det finns stora skillnader mellan stadsdelarna är det hela staden som är segregerad och varje stadsdel är homogen (Björk 2016, s. 65). Dessutom är det ofta områden som har låg socioekonomisk status som benämns som segregerade medan det kan vara en lika homogen befolkningsgrupp i ett område med hög socioekonomisk status och därmed lika stor effekt av segregationen där (Björk 2016, s. 65). Ordet förort har fått en negativ klang och används ofta mer eller mindre synonymt med "utsatta områden", men faktum är att egnahemsområdena med villor runt om i Sverige utgör en större andel av förorterna än miljonprogrammets höghusområden (Andersson, Myrberg & Bengtsson 2016, s. 11). Trots detta tas villaområdena sällan upp i debatten kring förorter och segregering (Andersson, Myrberg & Bengtsson 2016, s. 11).

Attraktiva villaområden har ofta en homogen invånargrupp och upprätthåller på så vis boendesegregationen (Paradiso Arkitekter 2015, s. 26). Dessutom är de idag ofta relativt centralt belägna i staden eftersom städerna växer och även om de låg i utkanten när de byggdes har de nu nära till centrum (Paradiso Arkitekter 2015, s. 16). Att bo i villa är ett ineffektivt sätt att bo och här finns ofta mycket tom markyta som kan förtätas, idag upplever dessutom en tredjedel av alla villaägare att deras bostad är större än vad de behöver (Kod Arkitekter 2016, ss. 16, 45).

Insatser för att skapa områden med blandade upplåtelseformer riskerar att stämpla "utsatta" områden som problemområden som måste göras om (Urban 2016 s. 197). Av detta att döma kan man dra slutsatsen att insatser hellre bör göras i attraktiva områden som redan har en god status.

Förtätning

Förtätning av befintlig stadsstruktur måste ske på ett sätt som är uppskattat av invånarna eftersom ifall människor inte trivs i den nya livsmiljön kommer de som har medel och möjlighet att lämna stadsdelen medan de som saknar medel blir kvar och segregationen är ett faktum (Williams, Burton & Jenks 1996, s. 84).

Boverket (2010, s. 81) har intervjuat anställda på Stockholms stadsbyggnadskontor som beskriver att det till viss del är svårare att komplettera befintliga villaområden med flerbostadshus än områden som redan består av lägenhetshus eftersom invånarna i villaområden ofta har insikt i kommunens planer och arbetar emot projekt som inte går ihop med deras personliga åsikt om områdets framtid. Om förtätningen är upp till dem själva, som föreslås i det här projektet, kommer de kanske att känna att de har kontroll och vara mer positivt inställda.

Att förtäta befintlig stadsstruktur i stället för att låta städerna ta mer och mer av sitt omland i anspråk för ny bebyggelse är fördelaktigt för att jordbruksmark och oexploaterad mark som bland annat naturområden får vara orörd (Aquino & Gainza 2014, s. 5879; 1996, s. 293). Genom att bygga tätt minskar också avstånden och därmed längden på resor som görs i vardagen vilket gör att fler väljer att gå och cykla och därmed minskar påfrestningen på klimatet (Jenks & Jones 2010, s. 8; Boverket 2016a, s. 7; Aquino & Gainza 2014, s. 5879). Att satsa på breda och väl gestaltade trottoarer och bättre kollektivtrafik innebär att färre vill ta bilen för sina vardagsresor vilket i sin tur skulle göra gatorna mer levande och trygga och de skulle fungera mer som mötesplatser (Sherlock 1996, s. 295). Möjligheterna för att kollektivtrafiken byggs ut blir också större om fler folk bor i ett område. Om det är femtio personer som vill kliva på vid en busshållplats i stället för fem finns större underlag för fler linjer och tätare avgångar.

Förtätning kan bidra med att fylla igen hål i stadsväven och skapa en mer sammanhängande stad samtidigt som nya eller omgjorda byggnader kan blåsa nytt liv i tidigare händelselösa områden och undvika att det till exempel skapas stadsdelar med bara bostäder som är obefolkade under arbetstid (Williams, Burton & Jenks 1996, s. 88; Sherlock 1996, s. 293). Att blanda olika funktioner i staden skapar tryggare och mer livfulla stadsmiljöer genom mer rörelse då det finns anledning för människor att vistas där av olika syften och vid olika tillfällen på dygnet (Hyeong Bak 2013, s. 49). Ju tätare vi bor desto fler andra människor ser vi varje dag vilket ökar chanserna för att interaktion ska ske, vilket är viktigt för den sociala hållbarheten (Boverket 2016a, s. 7).

Social hållbarhet

Boverket (2010, s. 43) framhäver fem teman som anses vara de främsta att beakta vid socialt hållbar stadsplanering: *helhetssyn, variation, samband, identitet* och slutligen *inflytande och samverkan*.

Helhetssyn handlar enligt Boverket (2010, s. 44) om att staden måste planeras i sin fulla skala. De menar att det inte räcker med att göra insatser i vissa stadsdelar och förvänta sig att det ska leda till en rättvis stad utan problem som segregation. Vid förtätning är det alltså viktigt att titta på hela staden och försöka jämna ut täthetsgraden i olika områden, dessutom är det bättre att förtäta områden som har goda sociala och miljömässiga värden i stället för att förtäta områden som är socioekonomisk svaga då de offentliga platserna i de områdena ofta fyller ett viktigt rekreativt syfte (Aquino & Gainza 2014, s. 5894).

Variation handlar om att variera olika funktioner - bostäder, verksamheter, arbetsplatser och så vidare - för att bidra till tryggare och mer levande utemiljöer eftersom fler människor rör sig där under olika tider på dygnet (Boverket 2010, s. 46). En annan vinst med blandade funktioner, menar Boverket är att invånarna får närmare till service och arbeten och att människor har möjlighet att göra verklighet av egna initiativ till verksamheter i närheten av där man bor. Ytterligare en aspekt på variationen handlar om bostäderna; genom att blanda upplåtelseform, hustyp och bostadsstorlek samt att komplettera med specialboenden som äldreboenden eller student- och ungdomsboenden öppnar man upp för olika typer av människor med olika behov att bosätta sig i samma område (Boverket 2010, ss. 48-49). Detta ger även möjligheter för de boende att göra bostadskarriär och byta bostad efter behov inom sitt befintliga bostadsområde (Boverket 2010, ss. 50-51; Kod Arkitekter 2016, ss. 40-41). Fler typer av boenden kan alltså locka olika människor att bosätta sig inom ett område vilket kan motverka boendesegregation.

Aspekten *samband* går enligt Boverket (2010, s. 52-57) ut på att bygga ihop olika stadsdelar genom förbättrade stråk och kommunikationer och genom att eliminera barriäreffekter och skapa målpunkter som stimulerar människor att röra sig över stadsdelsgränserna.

Frågan om *identitet* handlar mycket om att de boende ska känna stolthet och tillhörighet med sitt område vilket i viss utsträckning hänger ihop med vilket rykte området har (Boverket 2010, s. 57). Boverket menar att några viktiga faktorer för att skapa gemenskap och känsla av identitet med sitt bostadsområde är att rusta upp parker, torg, gator och andra offentliga platser samt att införa kvarters- och möteslokaler för att främja det sociala livet och umgänge mellan de boende.

Sista aspekten är *inflytande och samverkan* och det syftar till att ta vara på den kunskap de boende har av sitt område och de önskningar eller behov som de har inför framtida förändringar för att omvandlingen ska bli lyckad och ge goda resultat (Boverket 2010, s. 61).

Bostadsmarknad

Att uppmuntra privatpersoner att hyra ut eller sälja bostäder är ett sätt att skapa alternativ till dagens bostadsmarknad. Detta kan även bidra till mindre bostäder och bostäder som kostar mindre att bygga som därmed har lägre boendekostnader (Paradiso Arkitekter 2015, s. 90).

FN:s (u.å.) 17 hållbarhetsmål beskriver hur världens länder bör arbeta för att säkerställa en hållbar framtid, där mål nummer elva handlar om hållbara städer. Några delmål FN satt upp för att skapa hållbara städer är att till 2020 ska städerna satsa på integration och effektiv resursförvaltning. Till 2030 ska dessutom alla människor ha råd med en trygg och fullgod bostad, människor ska bli inkluderade och delta vid planering av städer och alla ska ha tillgång till trygga grönområden och offentliga platser (FN u.å.).

Länsstyrelsen i Uppsala län (2017) konstaterar att trots att det har byggts fler bostäder i Uppsala den senaste tiden råder det ändå bostadsbrist i kommunen och lär så göra även framöver. Man har tittat extra på bostadsbeståndet för särskilda grupper och funnit att det i Uppsala råder brist på bostäder för studenter, unga vuxna, nyanlända och personer med funktionsnedsättning (Länsstyrelsen 2017).

Boverket (2016c) pekar på att i Sveriges kommuners arbete för att skapa en bostadsförsörjning för alla är det viktigt att identifiera och analysera situationen för särskilda grupper som har extra svårt att komma in på bostadsmarknaden, av ekonomiska skäl eller för att man är ny på bostadsmarknaden och därmed saknar kötid eller dylikt. Personer som är nyanlända i Sverige är en grupp som kan ha svårare att etablera sig på bostadsmarknaden eftersom de inte har lika god inblick i olika bostadsköer och ofta saknar kontakter som kan ge råd och hjälpa till att hitta bostad (Hedman & Andersson 2016, s. 17). Dessutom byggs inte tillräckligt många nya lägenheter idag vilket inte sätter igång flyttkedjor vilket främst missgynnar personer som redan är svaga på bostadsmarknaden (Boverket 2005, s. 8).

Ett problem med de nya bostäder som byggs idag menar Boverket (2005, s. 8), är att de främst är lägenheter med två eller tre rum vilket inte hjälper personer som är i behov av mindre eller större lägenheter. Av alla lägenheter i Uppsala utgörs 36 % av hyresrätter vilket i en jämförelse mellan Sveriges tio största kommuner placerar Uppsala lägst på listan över andel hyresrätter (SCB, 2018). Stora byggbolag bygger sällan hyresrätter eftersom de menar att det inte går att få igen pengarna det kostar att projektera och bygga (Backman 2008). Små byggbolag är däremot effektivare främst under projekteringsfasen och för dessa har det därför visat sig vara möjligt att inom ett år ha fått lönsamhet på nybyggda hyresrätter (Backman 2008).

Uppsala kommun (2016b, ss. 3, 6) vill bygga bostäder. Enligt översiktsplanen ska det till år 2050 byggas runt 3 000 nya bostäder om året i varierade former och det ska skapas en tät stadsstruktur med bebyggelse och service koncentrerat kring noder och stråk. Inom ett område med en fyra kilometers radie från Resecentrum pekar Uppsala kommun (2016b, s. 154) på att förtätning kan bli nödvändig för att uppnå målen de satt upp till 2050.

Norby

En stadsdel som ligger inom radien på fyra kilometer från resecentrum är villaområdet Norby.

I jämförelse med de angränsande stadsdelarna är Norby den stadsdel där invånarna har högst medelinkomst, högst bilinnehav och lägst andel personer med utländsk bakgrund (Uppsala kommun 2016a). Bostadsbeståndet i Norby utgörs till 1 % av hyresrätter vilket är avsevärt mindre än samtliga angränsande stadsdelar samtidigt som det är den enda av stadsdelarna som har en majoritet äganderätter (68%) (Uppsala kommun 2016a).

Norby är alltså en homogen stadsdel både till bostadsbestånd och befolkningssammansättning. Enligt tidigare resonemang finns alltså yta att förtäta i Norby vilket skulle kunna bidra till minskad bostadsbrist. Dessutom skulle det gynna stadsdelen på ett socialt plan att få en ökad variation av bostäder och funktioner eftersom det skulle medföra en variation i befolkningen.

Syfte och mål

Syftet med det här arbetet är att bidra till en ökad förståelse för hur villaområden kan förtätas och vilka vinster detta kan medföra.

Målet är att på ett visionärt sätt belysa frågan om förtätning och diskutera var i staden den kan och bör ske. Arbetet ska utreda om förtätning kan användas för att höja de upplevelsemässiga värdena i ett område och minska problematiken kring boendesegregation och bostadsbrist. Genom ett gestaltungsförslag påvisas en vision av hur ett villaområde skulle kunna förtätas med bostäder och verksamheter samt hur gaturummet, tomterna och befintlig park kan samspela och skapa en helhet som är större än summan av delarna.

Frågeställning

Hur skulle förtätning kunna ske längs Norbyvägen i Uppsala för att skapa ett socialt hållbart stadslandskap där de individuella delarna invånare, gata, tomt och park bildar en symbios där de påverkar varandra till det bättre?

Avgränsningar

För att möjliggöra arbetet gjordes några avgränsningar som redovisas här:

Förslaget är visionärt snarare än genomförbart och har därför uteslutit att söka lösningar på vissa frågor, som till exempel trafikplanering och parkeringsmöjligheter.

Tematiskt avgränsas arbetet till att fokusera på social hållbarhet. Då det är en bred term fokuserar jag mer specifikt på problemen kring boendesegregation och bostadsbrist.

Geografiskt avgränsas gestaltningen till detaljplanen för Norby och mer specifikt till tomterna som kantar Norbyvägen, se figur 1.

Gestaltningförslaget görs främst på kvartersnivå och inte med fokus på platsspecifika lösningar, även om några sådana nedslag finns med. Eftersom förslaget syftar till att undersöka hur förtätning av villaområden är möjligt generellt och inte att lösa platsspecifika problem i Norby kommer fokus inte heller att ligga på att befästa förslaget med invånarna i stadsdelen.

Figur 1. Planen visar projektets geografiska avgränsning.

Begreppsdefinitioner

Attraktivt bostadsområde: Några faktorer som påverkar om ett bostadsområde anses vara attraktivt är fysiska aspekter som hur byggnaderna ser ut, hur hårt exploaterat området är, var i staden det ligger, om det finns tillgång till service och kommunikationer, om det upplevs som tryggt samt vad det har för rykte (Boverket 2005, s. 86).

Förtätning: komplettering med ny bebyggelse i befintliga områden, omvandling och uppdelning av befintliga hus och utveckling på obebbyggd mark inom stadens gränser (Williams, Burton & Jenks 1996, s. 84).

Hållbarhet: I Brundtlandrapporten från 1987 definieras begreppet hållbar utveckling av FN efter en beskrivning av miljövetaren Lester Brown. Definitionen lyder: "En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov" (FN 1987, s. 41).

Integration: Boverket (2005, s. 17) beskriver integration som ett tillstånd där människorna och samhället anpassar sig till varandra, vid en lyckad integration ska alla människor ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter i alla olika delar av samhället. Enligt Boverket (2005, s. 7) är integration och segregation tätt sammankopplade men det går inte att säga att integration är motsatsen till segregation.

Segregation: Till skillnad från integration är segregation mer rumsligt knutet och är ett tillstånd av uppdelning och hierarki mellan minst två olika grupper (Franzén 2001, s. 25). Det kan handla om demografisk, socioekonomisk och etnisk segregation (Boverket 2005, s. 18):

- Demografisk segregation är när grupper av olika ålder, kön och hushållstyp är uppdelade.
- Socioekonomisk segregation är när det är en uppdelning av folk med olika inkomstnivåer, arbetssituationer och/eller sociala förhållanden.
- Etnisk segregation när människor med olika ursprung, kultur och religion är uppdelade.

Social hållbarhet: Enligt Boverket (2005, s. 21) är det inte möjligt att definiera social hållbarhet på ett generellt sätt. Men allmänna förklaringar finns ändå, som till exempel Folkhälsomyndigheten (2014) som beskriver det så här: "Ett socialt hållbart samhälle är ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen."

Metod

Följande kapitel kommer att redogöra för teori kring varje metod som användes i förstudien och gestaltningsprocessen samt varför och hur jag applicerade dem i mitt arbete.

Designdriven forskning

Designdriven forskning (eller *research through design* som det ofta benäms) innefattar alla forskningsprocesser som aktivt använder gestaltning eller design som metod (Lenzholzer, Duchhart & van den Brink 2017, s. 56). Skillnaden mellan designdriven forskning och "vanliga" gestaltningsprojekt är att det förstnämnda bör leda fram till kunskap som är applicerbar på andra gestaltningsprojekt (till exempel i form av allmängiltiga riktlinjer för gestaltning) eller till forskningsframsteg (bland annat i form av analyser och lärdomar från den genomgångna processen) medan den gestaltning som "bara" leder fram till en platsspecifik lösning inte räknas som designdriven forskning (Lenzholzer, Duchhart & van den Brink 2017, s. 59). För att gestaltning ska kunna användas som formell forskningsmetod måste vissa krav fyllas, såsom att det måste finnas en tydlig forskningsfråga och ett teoretiskt ramverk (Lenzholzer, Duchhart & van den Brink 2017, s. 56).

Några fördelar med designdriven forskning är att det ger arkitekten möjlighet att utforska ett svårdefinierat problem som inte går att lösa med någon annan tydlig metod, att det är en metod som forskar kring framtiden i stället för nuet eller dåtiden samt att det är en metod som tillåter att man definierar vad för resultat som är önskvärt (Zimmerman, Stolterman & Forlizzi 2010, s. 310). Några nackdelar är att kunskapen som gestaltningsprocessen gett upphov till inte alltid blir synlig för andra än arkitekten själv samt att det saknas formella metoder för att dokumentera kunskapen och utvärdera resultatet (Zimmerman, Stolterman & Forlizzi 2010, s. 310). För att kunna förmedla den kunskap som framkommit genom designdriven forskning till andra behöver processen beskrivas och dokumenteras mer än den ofta gör (Zimmerman, Stolterman & Forlizzi 2010, s. 316).

Mitt projekt använder sig av är en typ av designdriven forskning eftersom det består av en gestaltning som syftar till att bidra till en ökad förståelse för förätning som fenomen och inte att hitta ett sätt att förbättra Norby specifikt.

Arbetets faser

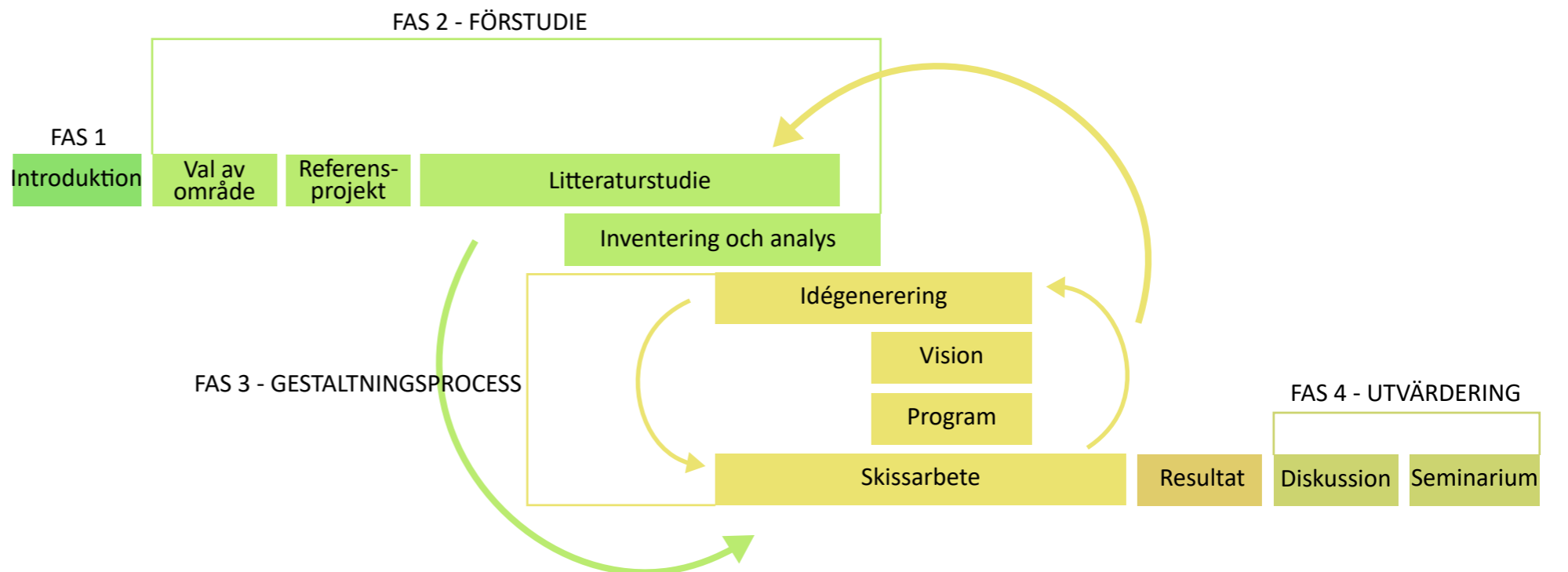
Nedan följer en sammanställning av arbetets upplägg med avstamp i metodlitteratur inom landskapsarkitektur och design. I litteraturen går det att urskilja fyra faser som presenteras här: Fas 1 - Introduktion, Fas 2 - Förstudie, Fas 3 - Gestaltning och Fas 4 - Utvärdering. I stora drag handlar det om att först planera och starta upp projektet, sedan sätta sig in i problemrymden och platsen för gestaltningen, efter det att skapa idéer och testa dessa för att landa i ett förslag som avslutningsvis utvärderas och presenteras. Figur 2 visar de fyra faserna och de steg som faserna innehåller samt hur de förhåller sig till varandra i tid och omfattning.

Jag anser att dessa faser är användbara för mitt projekt eftersom de täcker in de moment som jag behöver utföra för att producera ett gestaltningsförslag och examensarbete.

Som följer beskrivs först de fyra faserna kortfattat och sedan beskrivs förstudien, gestaltningsprocessen, resultatet och utvärderingen mer utförligt. Introduktionen beskrivs inte mer utförligt eftersom den redan redovisats i sin helhet i början av examensarbetet.

Fas 1 - Introduktion

Lennart Nord och Pirjo Birgerstam (1997, s. 7), Setha M. Low (1981, s. 139) och Åsa Wikberg Nilsson, Peter Ericson och Åsa Törlind (2015, ss. 40-41) har alla skrivit litteratur om gestaltningsprocessen och de identifierar den första fasen som att vara en uppstart bestående av syfte, problemformulering och avstämning mellan arkitekt och beställare. I det här examensarbetet utgör introduktionen med syfte, frågeställning och avgränsningar den första fasen och den arbetades fram i dialog med min handledare i stället för beställare.

Figur 2. Illustrationen ovan visar projektets process. Ju längre rutan är desto mer tid har lagts på det steget. Ordningen på rutorna motsvarar ordningen som stegen utfördes, men där pilarna går i en cirkel utfördes flera steg parallellt och påverkade varandra. De små pilarna visar gestaltningsfasens upprepning och de stora pilarna visar hur förstudien och gestaltningen influerar varandra.

Fas 2 - Förstudie

Hideo Sasaki (2002, s. 35) har också skrivit om gestaltningsprocessen och går istället rakt på det som ovan nämnda författare nämner som fas två, nämligen förstudien (Nord & Birgerstam 1997, s. 11; Low 1981, s. 139; Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, ss. 56, 58). Samtliga författare menar att detta är en fas då faktainsamling sker om samhället i stort och platsen för projektet specifikt. Detta gjorde jag genom att läsa på om Norby historiskt och vad kommunen har för planer för stadsdelen, studera referensprojekt, utföra en litteraturstudie samt göra inventering och analyser.

Fas 3 - Gestaltning

Efter förstudien går åsikterna isär om vilket nästföljande steg är, enligt Wikberg Nilsson, Ericson och Törlind (2015, s. 105) är det idégenerering, Nord och Birgerstam (1997, s. 13) hävdar att det är att hitta ett koncept medan Low (1981, s. 139) menar att nästa steg är att arbeta fram ett program. Alla författare är dock återigen ense om steget som följer därefter, nämligen att det är ett utforskande och testande av idéer och lösningar (Nord & Birgerstam 1997, s. 13; Low 1981, s. 139; Sasaki 2002, s. 36; Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, ss. 155). Wikberg Nilsson, Ericson och Törlind (2015, s. 155) och Nord och Birgerstam (1997, s. 13) nämner skiss som metod för detta steg vilket är den jag valt att arbeta med. Jag utförde alla dessa steg; idégenerering, koncept (men jag kallar det vision eftersom det är mer vedertaget inom stadsplaneringsprojekt), program och skissarbete parallellt med varandra. Idégenereringen och skissarbetet påbörjades innan jag började jobba aktivt med vision och program och skissarbetet fortsatte något längre än de andra stegen, se figur 2.

Fas 4 - Utvärdering

Den sista fasen nämner bara Nord och Birgerstam (1997, s. 7) och Low (1981, s. 139) och de menar att den består i att kommunicera och utvärdera projektet på olika sätt. Nord och Birgerstam lyfter främst fram att presentera förslaget för de inblandade parterna och få feedback och kritik. I mitt fall motsvaras detta av mina handledningsmöten, grupphandledningsmöten, arbetsseminarium och examensseminarium där jag får kommentarer och frågor från andra personer. Min diskussion fungerar också som en utvärdering eftersom jag där kritiskt reflekterar kring mitt arbete och resultatet.

Förstudie

Förstudien har som syfte att ge en bakgrund till projektets problemrymd och skapa en förståelse för platsen och projektet. Förstudien består av fyra delar: val av område, referensprojekt, litteraturstudie samt inventering och analys. Följande avsnitt förklarar hur dessa genomfördes medan förstudiens resultat presenteras i kapitlet för förstudien som börjar på sida 15.

Val av område

För att välja ut ett villaområde att utföra studien på sattes några kriterier upp, området skulle:

- Ha en struktur, byggnader och tomter som anses typiska för hur villaområden ser ut i Sverige generellt, för att studien ska vara applicerbar i flera fall.
- Främst bestå av friliggande villor.
- Vara centralt beläget. Gränsen för detta drar jag vid fyra kilometer fågelvägen från resecentrum eftersom Uppsala kommun (2016b, s. 65) beskriver områden inom denna radie att ha extra potential för förtätning i översiktsplanen.
- Inte vara kulturminnesskyddat för att det ska finnas ett mindre motstånd mot tillägg som kan förändra karaktären i området.

Området som valdes ut för att det stämmer in på alla fyra kriterier är Norby.

Norby klassar jag som ett typiskt villaområde eftersom tomterna varken är väldigt små eller väldigt stora, att husen överlag är traditionella till form, utseende, höjd och storlek och att bebyggelsestrukturen med tomternas och vägarnas placering återfinns i många andra villaområden i Sverige. Detaljplaneområdet består dessutom nästan enbart av friliggande villor som inte är kulturminnesmärkta och ligger tre till fyra kilometer från resecentrum.

Jag hade även goda anledningar att tro att Norby skulle vara ett homogent område vilket sedermera visade sig stämma då jag studerade statistik. Eftersom jag fokuserar på boendesegregation gjorde detta Norby extra intressant.

Det är viktigt för en landskapsarkitekt att sätta sig in i projektets plats genom att studera den historiskt, karaktärsmässigt och demografiskt (Nord & Birgerstam 1997, s.11). Därför besökte jag Norby, studerade kartor och läste om Norbys historia.

Referensprojekt

För att få inspiration och tips studerades referensprojektet *Mellanstaden* av Paradiso Arkitekter (2015). Detta projekt valdes ut eftersom det på ett utförligt sätt undersökt förtätning av villaområden. Jag läste rapporten som projektet resulterat i för att få kunskap, inspiration och tips på problematik och lösningar gällande ämnet. För att få en djupare förståelse för arbetsprocessen hade jag ett möte med Lisa Deurell från Paradiso Arkitekter. Jag frågade om vad hon ansett vara viktigast i projektet, hur de kommit fram till olika mått och vad hon hade velat fortsätta att undersöka om hon hade haft möjlighet att arbeta vidare med *Mellanstaden*.

Litteraturstudie

Inom gestaltning liksom inom andra forskningsmetoder är det nödvändigt att göra en litteraturstudie där man tar del av den kunskap som finns inom det berörda ämnet (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 58). Detta kan utföras genom att söka på ämnesspecifika nyckelord (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 64).

En litteraturstudie utfördes både för att ge läsaren en bakgrund och för att själv få mer kunskap att basera mitt förslag på.

Sökningar utfördes i databaserna Primo, Libris, Epsilon, Web of Science, och Scopus. De ord och begrepp som söktes på var: (social) hållbar utveckling, (boende)segregation, social blandning, förtätning, Norby, mötesplatser, (socialt) hållbar stadsutveckling, bostadsmarknad, grannskap, förort och villaområde. För att ta del av internationell forskning sökte jag även på samma termer på engelska.

De resultat som kom fram var artiklar, avhandlingar, rapporter, böcker och studentarbeten, ordnade efter relevans på söktermen. Jag tittade på titlarna till de 10-20 första träffarna och läste sammanfattningarna och innehållsförteckningarna (om det fanns) i de som verkade relevantast. Av dessa läste jag mer djupgående de som av sammanfattningen att döma verkade mest lämpliga för mitt projekt. När jag hittat några källor använde jag referenslistorna i dessa för att hitta ytterligare relevant litteratur. Vissa källor hittades genom förslag på relaterade titlar i bibliotekens sökmotorer och genom att leta fysiska böcker på ämnesspecifika hyllor på biblioteken.

Inventering och analys

Redan innan projektet påbörjades hade jag en generell uppfattning om Norby som område eftersom jag har hälsat på personer där och cyklat igenom området med jämna mellanrum. För att få en mer djupgående uppfattning om området utfördes inventering och tre slags analyser som förklaras här nedan. Analysfasen är viktig att genomföra innan formgivningen kan påbörjas (Sasaki 2002, s. 36).

Inventering

Den första inventeringen som gjordes var vid val av område. Detta skedde genom att utifrån mina kriterier studera kartor och kulturhistoriska värden för olika områden för att utvärdera deras potential för förtätning.

Därefter gjordes platsbesök för att undersöka hur jag upplever Norby idag och hur området skulle påverkas av en förtätning. Jag skrev ut fastighetskartan från Lantmäteriet som jag tog med mig ut i fält där jag promenerade och cyklade sakta gata för gata. Det jag studerade var tomternas och husens storlek och form, husens byggnadsstil, var det finns häckar, staket och plank runt tomterna, hur jag upplever gaturummen, var det finns verksamheter och målpunkter, vad Vallareparken erbjuder för användning och ger mig för upplevelse samt var det finns yta för förtätning. Jag markerade de tomter på kartan som jag direkt med ögonmått bedömde stora nog att klara en till byggnad.

Efter platsbesöket inventerades ytor för framtida förtätning på karta. Detta gjordes genom att jag markerade de tomter som jag på kartan såg hade yta för förtätning men som jag inte noterat under platsbesöket. Att dessa tomter inte blivit markerade på plats var för att sikten in på tomten var skyddad från vägen av staket, vegetation eller byggnader.

Analys av statistik

Inför en gestaltning är det viktigt att samla in fakta för att sätta sig in i platsens förutsättningar bland annat vad gäller människors socioekonomiska ställning, till exempel genom att analysera statistik (Low 1981, s. 139). Även Boverket (2005, ss. 98-99) har använt sig av statistik för att analysera graden av boendesegregation i en stad. Boverket har fokuserat på etnisk och socioekonomisk segregation och har studerat statistik över andel personer födda utomlands, inkomstnivå samt andel socialbidragstagare. Anledningen till att Boverket valt att inte fokusera på demografisk segregation är för att den oftast inte är närvarande i den politiska debatten (Boverket 2005, s. 18).

Jag valde att studera statistik för Norby för att få en uppfattning om vad stadsdelen har för befolkning och hur pass homogen den är. Precis som Boverket utesluter jag demografisk segregation eftersom den inte är en lika uppmärksam fråga. För att sätta in statistiken i en kontext och ha någonting att jämföra siffrorna mot studerade jag statistik för hela Uppsala samt för de stadsdelar som enligt Uppsala kommuns gränsdragning angränsar geografiskt till Norby: Eriksberg, Gottsunda, Valsätra, Kåbo och Håga. För att analysera den socioekonomiska situationen har jag liksom Boverket studerat andelen utrikes födda personer och inkomstnivå hos befolkningen, men då statistiken som finns att tillgå inte inkluderar socialbidragstagare så användes parametern öppet arbetslösa i stället. Jag har även analyserat bilinnehav för att kunna dra vissa slutsatser om markanvändning och transporter, och antal bostäder samt fördelningen mellan hyresrätter, bostadsrätter och äganderätter för att se om Norby har ett homogent eller heterogent bostadsbestånd när det kommer till upplåtelseformer.

Lynch-inspirerad analys

Stadsplaneraren Kevin Lynch (1960, s. 46) har definierat fem fysiska element som är tongivande när människors skapade en mental uppfattning av en urban miljö: stråk, gränser, distrikt, noder och landmärken. Lynch menar att det är viktigt att vara medveten om dessa element eftersom de påverkar stadsväven och människors förståelse, eller läsbarhet, för sin omgivning. Tidigt i projektet utförde jag en Lynch-inspirerad analys då jag identifierade dessa fem fysiska element i norra Norby för att få en djupare förståelse för områdets fysiska utformning. Jag utförde inte en fullständig Lynch-analys eftersom det innefattar intervjuer med invånare och det är inte fokus för mitt projekt.

Serial vision-analys

Även om en fotgängare rör sig genom en stad i en jämn takt kommer vyerna av staden att uppfattas i form av en serie av uppenbarelser eller *Serial vision* menar arkitekten Gordon Cullen (1971, ss. 8-9). Han hävdar att en stad bör planeras för att väcka känslor hos de som vistas där och kontraster är ett effektivt sätt att göra detta. En lång raksträcka uppfyller i så fall inte kraven eftersom man tidigt ser vad som kommer att hända längre fram (Cullen 1971, s. 9). En annan aspekt som Cullen (1971, s. 10) nämner som viktig i stadsplanering är känslan av *här och där* (here and there). Han menar att när man till exempel går in i en park känner man att man befinner sig *här* i parken, men om man däremot ser parken skymta längre fram befinner man sig utanför och parken är *där*. Denna kroppsliga och mentala upplevelse av att befinna sig i och utanför olika platser utgör en stark upplevelse som är önskvärd i staden (Cullen 1971, s. 10). Cullen (1971, s. 17) redovisar sin Serial vision genom att visa bilder av vad man ser på olika platser längs en sträcka och markerar i plan var bilderna är tagna.

Jag valde att göra en Serial vision-analys eftersom mitt projekt fokuserar på en vägsträcka och eftersom jag anser att det är ett effektivt sätt att visa en person som aldrig besökt Norbyvägen vad man får för upplevelse av att färdas där. Jag valde att visa fyra bilder eftersom jag anser att det är tillräckligt många för att fånga karaktären och upplevelsen längs vägsträckan och eftersom det främst var på fyra ställen det blev förändringar i upplevelsen. Jag gick vägsträckan från norr till söder eftersom jag ville börja i området innan bebyggelsen börjar. Men jag tror inte att resultatet hade blivit så annorlunda om jag gjort analysen från söder till norr. Jag använde Cullens idéer kring kontraster och *här och där* i min gestaltning för att skapa en intressantare och rikare upplevelse för den som färdas längs Norbyvägen.

Gestaltningprocess

Gestaltningprocessen är ett sätt att konkret undersöka den information som kom fram i förstudien. I följande avsnitt beskrivs gestaltningprocessen i sin helhet. Efter det beskrivs de fyra delmomenten idégenerering, vision, program och skissarbete.

Gestaltningprocessen är inte en linjär process utan en upprepande process som pendlar fram och tillbaka mellan olika steg och moment (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 30; Low 1981, s. 139). Det är viktigt att under hela processen ofta gå tillbaka till syftet för projektet och vad lösningen ska bidra till, samtidigt som det är en god idé att satsa mer på själva processen än lösningen eftersom man inte vill låsa sig vid en lösning för tidigt utan leta vidare efter flera alternativa lösningar för att först mot slutet bestämma sig för den som är mest lämpad i just det här projektet (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 31). Carmona, Heath, Oc och Tiesdell (2010, s. 71) menar att det går att hitta en optimal lösning på ett gestaltningsproblem. Wikberg Nilsson, Ericson och Törlind (2015, s. 118) och Nord och Birgerstam (1997, s. 13) menar däremot att om man någonsin ska komma fram till ett färdigt resultat måste man nöja sig med en lösning som är bra nog, en lösning som är den mest passande av de man kommit på hittills.

Det finns alltså ingen rak kronologi i en gestaltningprocess men för att underlätta förståelsen av mitt tillvägagångssätt kommer jag i följande avsnitt att redogöra för de olika delmomenten separat och kronologiskt även om de i själva verket utfördes inlätade i varandra.

Idégenerering

Om kreativa och idégenererande metoder ska fungera är det viktigt att man själv tycker att de känns inspirerande och att man tror att de kommer att kunna ge positiva resultat (Michanek & Breiler 2007, s. 66; Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 113). Det är även viktigt att ha en tillåtande atmosfär, till exempel att inte redan innan övningen börjar ha som inställning att man inte kommer att komma på något bra (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 113).

Jag valde att använda mig av fyra olika idégenereringsmetoder: brainstorming, visuell konfetti, lotusblomman och laboration. Jag valde att använda mig av fyra olika för att öka möjligheterna att komma på många idéer och anledningen till att jag valde just dessa fyra är för att de lämpar sig att utföra individuellt och för att jag kände mig inspirerad av dem och trodde på att de skulle ge goda resultat.

Metoderna brainstorming och visuell konfetti gav främst upphov till konkreta idéer och när processen gått framåt ett tag växte ett behov av att komma på en övergripande vision. Metoderna lotusblomman och Laboration utfördes därför med detta som fokus.

I de stycken som följer beskrivs de fyra metoderna mer utförligt.

Brainstorming

Ett vanligt sätt att utföra brainstorming på är att under en begränsad tid helt okritiskt skriva och rita alla idéer som dyker upp på post-it-lappar för att sedan lägga fram alla lapparna, kategorisera dem och välja ut några att arbeta vidare med (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 114). Jag utförde brainstormingen på det här sättet, relativt tidigt i processen, för att det är en enkel övning som inte kräver några direkta förberedelser och är ett bra sätt att snabbt samla de idéer som flyter runt i huvudet i början av ett projekt.

Visuell konfetti

Visuell konfetti beskriver Jonas Michanek och Andréas Breiler (2007, s. 126) i sin bok *Idéagenten 2.0 - en handbok i idea management* som en metod som utförs i grupp där en gruppledare väljer ut och visar upp ett antal bilder föreställande lite vad som helst som gruppdeltagarna tittar på en i taget. Sedan skriver deltagarna ner idéer kopplade till bilderna och frågeställningen. Eftersom jag arbetar individuellt fick jag välja bilder åt mig själv och plockade ihop runt 15 vykort som jag hade hemma som. Anledningen till att jag valde att ta bilder jag redan hade i stället för att leta upp nya bilder på internet var att jag inte ville analysera bilderna för mycket redan när de valdes ut och aktivt leta efter bilder som gick i linje med någon idé jag redan hade i huvudet.

Jag lade en bild i taget framför mig och ställde frågan "Utifrån den här bilden, hur kan Norby utvecklas på ett hållbart sätt?" och skrev ner alla idéer som kom fram på post-it-lappar. När jag inte kom på fler idéer utifrån en bild bytte jag till en annan och upprepade proceduren.

Lotusblomman

Lotusblomman är en metod som utgår från en mall i form av ett rutnät där idéer byggs ut och ger upphov till nya innovationer (Michanek & Breiler 2007, s. 144), se figur 3. Till att börja med tyckte jag att det var lite svårt eftersom man först spånar idéer och sedan måste man välja ut åtta som man går vidare med, och därmed också väljer bort vissa idéer vilket är svårt i ett tidigt skede eftersom man inte vet vilka som kommer att visa sig vara bra. I och med att jag använde lotusblomman för att spåna på vision så kan också flera ord kombineras så jag gjorde en egen variant på metoden och skrev upp flera ord i varje ruta, och grupperade dem så att de hängde ihop t.ex. "diversitet, mångfald, blandning, mix" i en ruta och "möten, gemenskap, solidaritet, umgänge" i en annan. Jag gjorde inte klart lotusblomman vid bara ett tillfälle utan jag började med att spåna allmänt och skrev ner alla de initiala idéerna utanför själva mallen och sedan tog jag paus. Efter att jag hade gjort metoden laboration förde jag in några av de idéer som uppkom med den metoden i lotusblomman och bearbetade dessa idéer tillsammans.

1	2	3						
4		5						
6	7	8						
								
				?				
								
								

Figur 3. Illustration över matrisen som används för metoden lotusblomman. Frågeställningen representeras i illustrationen av frågetecknet och skrivs alltså i mitten av mallen. De olika växtsymbolerna representerar idéer inom olika teman som först skrivs vid frågeställningen och sedan flyttas ut till mitten av varsin ny ruta. Runt var och en av dessa idéer skrivs sedan de åtta nya idéer eller lösningar som föds därur.

Laboration

Metoden laboration handlar om att ta sig till en miljö som man upplever som inspirerande, till exempel ett museum, en lekplats eller något annat, och gå runt där för att få inspiration och skriva ner sina idéer på lappar (Michanek & Breiler 2007, s. 124). Konstmuseum tycker jag är inspirerande miljöer och därför valde jag att gå till ett sådant. Jag ville komma dit med ett så öppet sinne som möjligt och valde därför att gå till ett museum jag aldrig varit på innan med konstverk jag aldrig sett tidigare. Eftersom jag hade vägarna förbi blev det Bonniers konsthall där det var en utställning av konstnären Jens Fänge som jag aldrig hade hört talas om innan. Jag vandrade runt bland tavlorna och stannade vid de jag kände mig inspirerad av och skrev ner de ord som dök upp på post-it-lappar. Som nämndes tidigare bearbetades dessa idéer sedan vidare i lotusblomman.

Vision

När en helhetsbild av platsen och behoven är fastställd är det dags att hitta ett koncept, det är en lekfull och kreativ fas (Nord & Birgerstam 1997, s. 13). Gestaltning handlar om att föreställa sig och väga olika lösningar mot varandra, inte sällan med olika metaforer eller koncept som testas på ett alltmer konkret plan (Lynch & Hack 2002, s. 57).

Övergripande visioner eller koncept är något vi arbetat med i alla studiekurser under utbildningen som hjälp för att skapa en sammanhängande gestaltning och guida olika val som görs under processens gång. Även i detta projekt användes visionen för att formulera riktningen och syftet med gestaltningen. Visionen fungerade som ett ankare som drog tillbaka mig till vad jag faktiskt ville uppnå när tankarna flöt iväg åt olika håll.

Program

I programmet sammanställs det som kommit upp tidigare i processen i en rad specificerade mål för den fysiska gestaltningen (Low 1981, s. 139). Programmet revideras under processens gång i takt med att förslaget växer fram (Lynch & Hack 2002, s. 57).

Jag använde ett gestaltningsprogram för att konkretisera visionen och lista de aspekter som var viktigast i projektet utan att ta upp några platsspecifika lösningar. Jag lade till, ändrade och tog bort program-punkter allt eftersom processen pågick och gestaltningen utvecklades.

Ett sätt att utforska relationer mellan olika funktioner och olika rumsliga lösningar är med diagram (Sasaki 2002, s. 36). Då programmet talar om vad som ska göras tar diagrammen första steget mot att på ett visuellt och konkret sätt förklarar hur. Diagrammen fyller ett syfte både genom att det blir tydligt för mig själv och för andra vad projektet vill åstadkomma och vad som krävs för att nå dit.

Skissarbete

Efter den initiala idéfasen testas och visualiseras känslan, upplevelsen, materialvalen, formspråket och skalan med skisser (Koskinen 2015, s. 134). Skissfasen leder till att man förstår problemet bättre och att olika gestaltungs-lösningar utforskas upplevelsemässigt (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 155). Under hela gestaltungsprocessen är det en god idé att regelbundet skissa på lösningar för att testa idéerna samt att växla mellan att okritiskt producera många lösningar och att sälla och arbeta vidare med några utvalda på ett mer detaljerat sätt (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s.118). Skissandet är en viktig metod för att komma fram till ett förslag eftersom skissen, till skillnad från att bara tänka på olika lösningar, har en förmåga att bearbeta flera tankebanor åt gången; samtidigt som skissen kan utforska en konkret lösning på ett problem kan den spinna vidare på oplanerade infall som dyker upp under skissandets gång (Nord & Birgerstam 1997, ss. 6, 10). Skisser av olika bearbetningsgrad har som syfte både att konkretisera problem och lösningar för gestaltaren själv och för att underlätta kommunikation av tankar och idéer till andra personer som är involverade i projektet (Wikberg Nilsson, Ericson & Törlind 2015, s. 157; Nord & Birgerstam 1997, ss. 5, 14).

Jag valde att arbeta med skissande för hand som metod därför att det är något jag är van vid att göra sedan tidigare, det utförs med material som är enkla att bära med sig och det är inte alltför platskrävande så man kan göra det lite var som helst. En annan fördel är att det är lätt att variera mellan snabba och slarviga testskisser och mer noggranna och detaljerade lösningar.

Allra först skissade jag i plan i skala 1:3000 eftersom det är en skala där man inte fastnar i alltför mycket detaljer och för att det är en skala som ger överblick över hela planområdet. Sedan gick jag över till att skissa i skala 1:1000 när jag ville pröva lite mer detaljerade lösningar och sedan i skala 1:500. Parallellt med att skissa i plan skissade jag även i vy och sektion i lite olika skalor mellan 1:500 och 1:50 beroende på vad som behövde undersökas. Ibland gjorde jag även friare konceptskisser och visualiseringar för att undersöka upplevelsen i rummet och påverkan på karaktären.

Resultat

Resultatet av gestaltungs-förslaget redovisas som följer:

- En plan i skala 1:3000 som redovisar de nya principerna över vad som får byggas.
- En plan i skala 1:3000 som redovisar var det skulle vara möjligt att bygga nya hus med hänsyn till befintlig bebyggelse för att skapa en förståelse för hur mycket som rent praktiskt kan byggas idag.
- En plan i skala 1:500 som redovisar breddning av gatan, planteringar i gaturummet och kontakten mellan park och gata.
- En plan i skala 1:200 som visar ett exempel på markanvändningen på en tomt där hela den nya byggrätten bebyggts.
- Tre sektioner som visar hur gaturummet ser ut, hur ny och befintlig bebyggelse möts och hur den nya bebyggelsen upplevs från gatan.
- Fyra perspektiv som visar hur rumsligheten och upplevelsen blir för den som cyklar eller går längs Norbyvägen efter förtätning.

Vid varje illustration finns förklarande texter för att underlätta förståelsen av förslaget.

Efter förslaget redovisas hur många personer som kan få bostad om förslaget blir verklighet i Norby.

Utvärdering

Utvärdering sker både med andra parter och genom egna reflektioner.

Vid varje handledartillfälle med min handledare och vid grupphandledning med andra studenter och deras handledare har utvärdering skett då jag fått höra deras kommentarer och frågor om mitt arbete. Vid arbetsseminariet och examensseminariet sker detta ännu mer ingående.

I diskussionsavsnittet sker utvärdering i form av att jag reflekterar kritiskt kring mitt förslag och min arbetsprocess.

Förstudie

I det här avsnittet redovisas de resultat som framkommit under förstudien. Avsnittet delas in i fyra kapitel: Norby, referensprojekt, litteraturstudie samt inventering och analys.

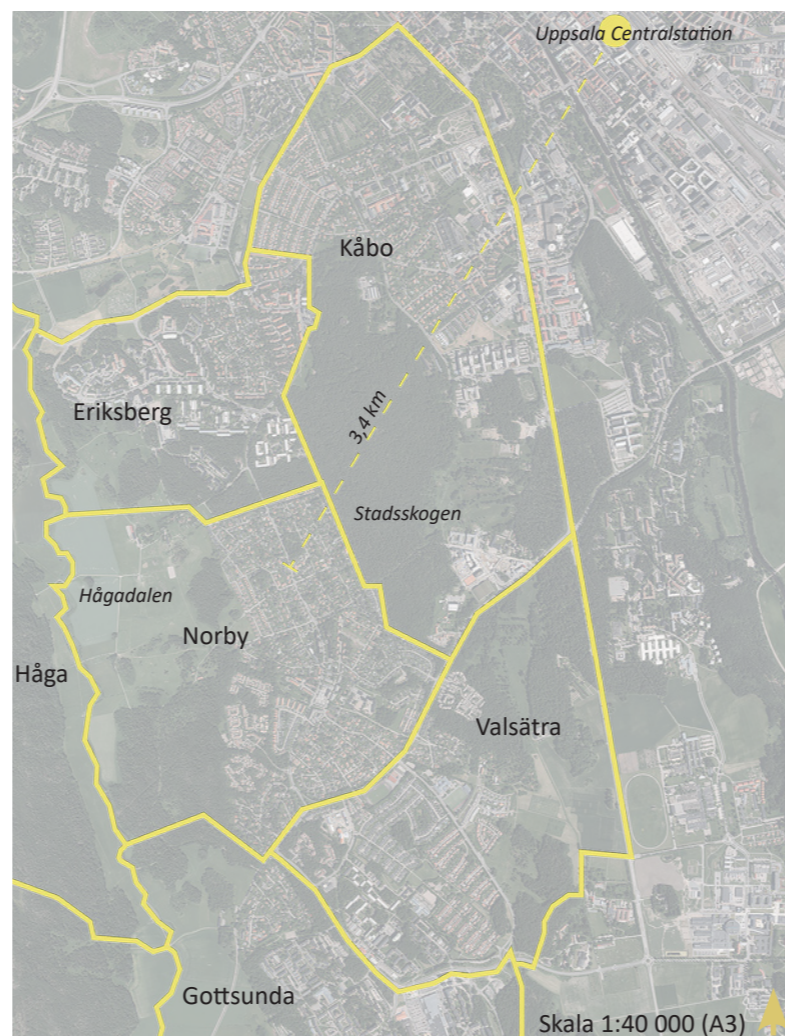

Norby

Norby är en stadsdel i Uppsala som fågelvägen ligger tre till fem kilometer från Uppsala centralstation. Till stor del är Norby omgärdat av naturområden; Hågadalen i väster, Stadsskogen i öster och en spridningskorridor mellan dessa i norr. Norr om spridningskorridoren ligger stadsdelen Eriksberg. Söderut angränsar Norby till stadsdelarna Gottsunda och Valsätra, åt väster till Håga och åt öster till Kåbo. Se figur 4.

Genom Norby löper Norbyvägen som det största kommunikationsstråket, se figur 5. Vägen är cirka 16 meter bred och har trottoar och enkelriktad cykelbana på var sida och ett körfält för bil och buss i vardera riktning med en hastighetsbegränsning på 50 km/h. Buss nummer sju går från Gottsunda längs Norbyvägen och sedan vidare genom Uppsala centrum till Årsta.

Bebyggelsen består till största del av bostäder, främst friliggande villor men även en del parhus, radhus och lägenhetshus. Centrum i Norby utgörs av Svamptorget där det finns en matvarubutik, en pizzeria, en frisör och några andra mindre verksamheter, se figur 6 och figur 7. Majoriteten av Norbys lägenhetshus finns runt Svamptorget och i närheten ligger också Malmaskolan som har årskurs F-6.

Figur 4. Kartan ovan visar stadsdelsindelningen och hur Norby förhåller sig till krinliggande stadsdelar, Uppsala centralstation och viktiga naturområden.

Figur 6. Här ovan är planområdet för detaljplan Norby markerat liksom Svamptorget och Malmaskolan.

Figur 5. Norbyvägen med busslinje sju.

Figur 7. Svamptorget.

Norbys historia

En stadsdelsplan som styrde utvecklingen av Norby togs fram 1927 och egnahemsområdet växte fram mellan 1920- och 1940-talet (Jonsson & Öster 2007, ss. 18-19). Det var främst mindre bemedlade arbetare som ville bort från stadens höga boendekostnader och dåliga luftkvalitet som köpte en tomt i Norby och börja bygga ett eget hus (Jonsson & Öster 2007, ss. 12-16). Trots att tomterna inte var så dyra hade många familjer inte råd att bygga hela huset på en gång utan fick bygga lite i taget eller byggde först ett skjul som med tiden kunde ersättas med ett riktigt hus (Jonsson & Öster 2007, s. 18). I början använde de flesta Norbybor sina trädgårdar för att producera mat genom plantering av fruktträd och trädgårdsland men med tiden fick invånarna det bättre ställt och trädgårdarnas fokus gick ifrån att fungera som matförsörjning (Jonsson & Öster 2007, ss. 19, 28). Den väg som idag är Norbyvägen anlades år 1947 men asfalterades först under andra hälften av 1960-talet (Jonsson & Öster 2007, ss. 43, 46). Ytterligare en renovering gjordes 2006 då körbanan smalnades ner och fick farthinder samtidigt som gång- och cykelbanorna breddades (Jonsson & Öster 2007, s. 47). I takt med att Norby blev ett allt attraktivare område att bo i började fler och fler villaägare att sälja av delar av sina tomter där nya hus uppfördes och många äldre hus revs till förmån för nya, modernare villor (Jonsson & Öster 2007, s. 67).

Norbys karaktär

När jag rör mig i Norby upplever jag att det finns två olika karaktärer längs de mindre gatorna inne i området och längs Norbyvägen, i följande stycken beskriver jag dessa mer ingående.

Karaktär inom området

När jag rör mig längs de mindre gatorna inne i Norby upplever jag att det är en grönskande stadsdel. Från alla tomter spiller grönska ut på gatan och skapar en lummig och mjuk karaktär, se figur 8. Grönskan förstärks också av Vallareparken och närheten till Stadsskogen och Hågadalen som skänker gröna fonder för flera av gaturummen, se figur 9. En skillnad blir det dock på vintern då träd och buskar saknar löv, se figur 10.

Det är också en småskalig stadsdel, inga hus har fler än två våningar och många består av endast en våning med eventuell vind. Gatorna är också smala vilket förstärker småskaligheten och gör att jag tycker att det känns som att vara i en småstad.

Jag som inte bor i Norby känner mig lite som en främling som rör mig på de boendes privata mark även om jag bara går på gatorna, det är alltså en familjär och privat karaktär i området vilket också kan ses av hur gaturummet används, se figur 11.

Bortsett från ovanstående genomgående karaktärsdrag är Norby en relativt varierad stadsdel. Det finns variation i husens stil och ålder - från torpliknande stugor till 60-talshus till moderna stora villor, se figur 12, 13 och 14. Det är också variation i tomternas storlek och husens placering på dem, vissa tomter är väldigt stora medan andra inte rymmer mycket mer än själva huset, se figur 9 och 13. Även tomternas och husens kontakt med gatan är olika, vissa har mycket kontakt med gatan med entréer, fönster och utsmyckningar att titta på när man går förbi (figur 16) medan andra hus har mer döda fasader (figur 15) eller häckar som hindrar insyn från gatan.

Figur 9. Vissa tomter är stora och har mycket obebyggd yta, som den här. I bakgrunden syns träden i Stadsskogen som skapar en grön fondvägg.

Figur 8. Vegetation på tomterna skänker lummighet och grönska till gaturummet.

Figur 10. Under vinterhalvåret försvinner den gröna karaktären i stadsdelen till viss del, men barrträd och vintergröna växter bibehåller ändå ett visst mått av grönska.

Figur 11. Det är en privat känsla i stadsdelen som bland annat skapas genom att de boende använder gaturummet som en förlängning av tomten, här genom utplacerade blomsterlådor och en båt.

Figur 13. Ett 60-talshus i tegel som har en liten tomt.

Figur 15. Ett exempel på en död fasad som inte skänker så mycket liv och personlighet till gatan.

Figur 12. Ett hus i klassisk torpstil som förstärker småstadskänslan.

Figur 14. Detta är ett av de större och modernare exemplen på villor i Norby.

Figur 16. Till skillnad mot huset på bilden ovan har detta en tydlig entré som skapar kontakt med gaturummet och växtlighet och utsmyckning som skapar en personlig och intressant karaktär.

Karaktär längs Norbyvägen

Karaktären längs Norbyvägen skiljer sig delvis från karaktären inne i området.

Det finns mycket vegetation längs Norbyvägen som skapar lummighet men då jag upplevde att grönskan inom området samspelade med gaturummet upplever jag att grönskan längs Norbyvägen egentligen är privat grönska som råkat spilla ut mot gatan, se figur 20. Precis som inne i området kan man dock notera en skillnad under vinterhalvåret (figur 18).

Längs Norbyvägen är det också betydligt fler hus som jag upplever har baksidan mot gatan och blockerar insynen med plank och häckar, se figur 19. Men det finns också vissa hus som har kontakt med gaturummet även här, se figur 18.

Eftersom man ser in på färre tomter försvinner också den variation i byggnadsstil och placering som upplevs längs de mindre gatorna.

Angående skalan är husen också småskaliga längs Norbyvägen men eftersom de inte syns från gatan i samma utsträckning som inne i området bidrar inte dessa till den småskaliga känslan. Gatan är också bredare och längre än de andra gatorna vilket förstör skalan. Det gör dessutom att man får längre siktlinjer och då tycker jag att de stora träd som kantar vägen upplevs tydligare eftersom man ser de på håll och det förstör skalan ytterligare, se figur 17.

Figur 18. Den gröna karaktären är inte lika stark på vintern. Men då löven är borta blir kontakten mellan hus och gata starkare.

Figur 19. Planken gör att det känns som att man är på husens baksida.

Figur 17. Skalan längs Norbyvägen upplevs som större än inne i området eftersom gatan är bredare och längre, här dessutom för att huset ligger upphöjt och för att det finns stora träd.

Figur 20. Vegetation som spiller ut över ett plank mot Norbyvägen. Detta ger en grön karaktär men grönskan upplevs samtidigt som privat och otillgänglig.

Referensprojekt

Nedan beskrivs referensprojektet *Mellanstaden* av Paradiso Arkitekter som inspirerat och påverkat mitt arbete.

Namnet *Mellanstaden* kommer av syftet med projektet som Paradiso Arkitekter (2015, s. 13) beskriver som ett sätt att genom förtätning av villaområden knyta ihop innerstaden med ytterstaden.

Resultatet av rapporten är att om *Mellanstaden* skulle bli verklighet i Stockholm, Danderyd, Lidingö, Nacka och Sundbyberg skulle det skapas bostäder för 160 000 personer (Paradiso Arkitekter 2015, s. 13). De har då räknat på ett snittvärde av att alla nyinflyttade invånare har 40 kvadratmeter boyta vilket motsvaras av 50 kvadratmeters utnyttjad byggrätt (Paradiso Arkitekter 2015, s. 91).

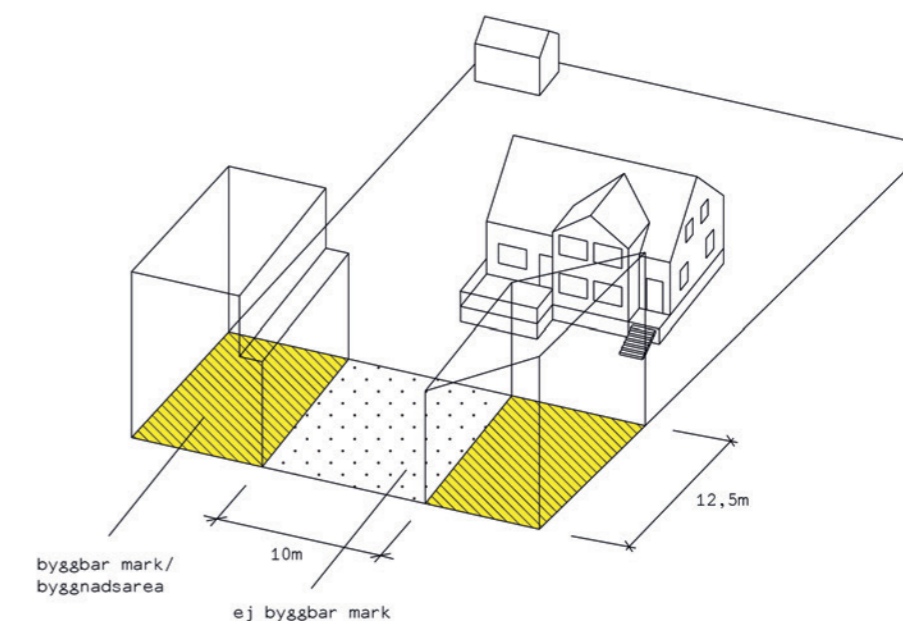
Av de tre områden som undersökts i *Mellanstaden* är det Spånga som liknar Norby mest. I Spånga finns det, liksom i Norby, relativt stora tomter med ganska varierad bebyggelse och en huvudgata genom området som idag mest kantas av plank och häckar (Paradiso Arkitekter 2015, ss. 69-83). Paradiso Arkitekter har här valt att förtäta främst på tomterna längs huvudgatan och då med fastigheter på högst tre våningar ut mot gatan. De har valt att lämna ett glapp på varje tomt för att den befintliga bebyggelsen fortfarande ska vara synlig från huvudleden då detta bevarar områdets karaktär och identitet samtidigt som det skapar en vistelseyta för de boende. Se figur 21 och figur 22.

För att få djupare inblick i processen bakom *Mellanstaden* träffade jag Lisa Deurell¹ från Paradiso Arkitekter. Hon förklarade att när de gjorde rapporten var de noggranna med att ta fram riktlinjer som skulle gälla för alla tomter inom planområdet, att det var viktigt att alla tomter fick samma förutsättningar och möjligheter för utbyggnad. Hon menade att detta var viktigt ifall kommunen skulle göra verklighet av planerna. Om varje tomt tilldelats byggrätt på ett godtyckligt sätt skulle det kunna uppstå situationer med jäv och mutor och dålig grannsämja. Hon berättade att de i Spånga skissat på olika lösningar och olika mått och till slut landat i att bebyggelsen skulle definieras utifrån en gård på 10x12,5 meter. Hon förklarade också att de satt ett minimum på tre meter från fasad med fönster till tomtgräns för att minska insyn.

Figur 21. Plan över de nya byggrätterna i Spånga. © Paradiso Arkitekter

Om Lisa Deurell hade fått fortsätta med *Mellanstaden* hade hon velat göra en version där förslaget inte är så snällt som hon anser att det blev. När *Mellanstaden* genomfördes var hon och hennes kollegor lite oroliga för att göra ett för drastiskt förslag som skulle avskräcka invånarna. Om området skulle exploateras hårdare tror hon inte att det skulle göras bäst genom att bygga högre hus utan snarare genom att gå ifrån tanken om friliggande hus och satsa på hus i rader.

Figur 22. En tomt med utökad byggrätt. © Paradiso Arkitekter

¹ Lisa Deurell, Paradiso Arkitekter, 2018-03-02

Litteraturstudie

Följande kapitel redogör för den kunskap som framkom under litteraturstudien, indelat efter dessa frågor som undersökts och besvarats:

- Vad beror boendesegregation på?
- Vad är problemen med boendesegregation?
- Hur kan boendesegregation motverkas?
- Hur kan stadsplanering motverka boendesegregation?
- Hur bör gator gestaltas på ett socialt hållbart sätt?

Vad beror boendesegregation på?

Boendesegregation uppstår främst på grund av tre orsaker: stadens uppbyggnad, egna val och ekonomisk situation. Även om det är tre separata faktorer utesluter de inte varandra och hänger ihop på flera sätt. Här nedan förklaras de tre faktorerna.

Stadens uppbyggnad

Under 1900-talet har städer främst vuxit fram genom utbyggnad av förorter av olika slag och i stadens utkanter planerades förorter med höghus, småhus eller radhus (Björk 2016, s. 59). Gemensamt för alla dessa förortsutbyggnader är att de har haft en tydlig zonerings där olika av stadens funktioner, bostadstyper och upplåtelseformer separerats från varandra (Björk 2016, s. 64; Bråmås 2004, s. 18).

Att städer är segregerade idag beror alltså till stor del på hur städer planeras, byggs och förvaltas och den kommunala planeringen har därför ett stort ansvar när det gäller att motverka boendesegregationen (Björk 2016, s. 68).

Från detta kan vi dra slutsatsen att man inte bör planera städer på liknande sätt idag och att man i den mån det går bör luckra upp befintliga uppdelningar.

Egna val

I de studier och intervjuer som Åsa Bråmås (2004, s. 8) utfört i sin rapport *Utvecklingen av boendesegregationen i mellanstora städer* såg hon att det finns en vilja hos många utrikes födda att bosätta sig i områden med människor som delar deras bakgrund och etnicitet, antingen för att det ger en trygghet eller för att de inte upplever sig vara välkomna i områden bestående av en majoritet etniska svenskar.

De saker som gör en stadsdel unik är det som påverkar vad den får för identitet och rykte vilket i sin tur lockar personer som identifierar sig med stadsdelens profil att flytta dit (Lilja 2011, s. 35). På så sätt befästs stadsdelens identitet ytterligare och det blir en kumulativ effekt av personer som anser sig passa in i identiteten och en homogen invånargrupp skapas (Lilja 2011, s. 35).

Ekonomisk situation

De ekonomiska klyftorna i Sverige ökar genom att det både blir fler personer med låg ekonomisk ställning och fler personer med hög ekonomisk ställning (SCB 2017a).

Susanne Urban (2016, ss. 183, 195) är lektor i sociologi vid Uppsala Universitet och hon menar att den största anledningen till att vi har boendesegregation idag är att det finns ekonomiska skillnader mellan olika grupper av befolkningen, klyftorna ökar och etniskt svenska personer med god ekonomisk ställning flyttar och ansamlas i attraktiva områden med höga boendekostnader. Idag är fallet ibland så att utrikes födda har svårt att få jobb i Sverige, och då allra främst inom yrken med höga löner, vilket i sin tur leder till att man har svårt att spara ihop till att köpa ett eget boende (Bråmås 2004, ss. 18-19).

Vad är problemen med boendesegregation?

Bråmås (2004, s. 8) menar att i de fall då boendesegregationen är självvald utgör den inte något problem, men att det blir ett problem då människor av olika anledningar inte har möjlighet att välja var de ska bosätta sig.

Men det finns många andra forskare som hävdar att det kan vara ett problem oavsett om boendesegregationen är självvald eller inte.

Det finns främst två problem som uppstår vid boendesegregation, nämligen risker och orättvisa.

Risker

Mats Franzén (2001, ss. 28-34), universitetslektor och docent i sociologi, menar att en viktig aspekt för att integration ska ske är att medmänniskor erkänner varandra, något som delvis sker genom att man ser andra människor och själv blir sedd av dem. I dagens städer, där människor ur olika samhällsgrupper bor separerade från varandra, finns inte goda förutsättningar för att man ska se och bli sedd och om man inte ser och blir sedd kan man inte heller bli erkänd vilket är en typ av förödmjukelse (Franzén 2001, ss. 28-34).

Att etniska svenskar och personer med utländsk bakgrund inte ser och interagerar med varandra i det dagliga livet kan också skapa grogrund för fördomar och falska negativa rykten (Bråmås 2004, s. 16). Detta kan leda till minskad förståelse för andra och avståndstagande från människor som lever ett annorlunda liv vilket i sin tur kan leda till minskad solidaritet för andra och minskat intresse för att till exempel rösta och bidra till samhället på andra sätt (Urban 2016, s. 189). Boendesegregation kan även minska sannolikheten för privilegierade människor att tolerera olikheter vilket kan påverka samhällets framtid på ett negativt sätt (Boverket 2005, s. 20). Till exempel kan människor som anses vara "främmande" av andra invånare enligt Franzén (2001, s. 26) klassas som onormala eller som ett hot och påtryckas att arbeta bort dessa olikheter innan de får inkluderas i samhället på riktigt.

Det finns även risk att boendesegregation leder till fenomenet social utestängning (*social exclusion*) som innebär att människor känner sig förminskade och förbisedda vilket kan leda till minskade förutsättningar för integration (Boverket 2005, s. 19). Men det är svårt att veta om det finns en koppling mellan boendesegregation och integration. Personer som invandrar till ett land kan få godare livsvillkor med trygghet, bostad, arbete och kontakter om de bosätter sig i närheten av andra med samma etnicitet (Murdie & Ghosh 2012, s. 137). Dock kan detta samtidigt leda till att de inte upplever sig tillhöra den nya staden och det nya landet i samma utsträckning som de kanske hade gjort om de bosatt sig i ett mer blandat område (Murdie & Ghosh 2012, s. 138). Men det är inte säkert att den i detta fallet självvalda boendesegregation leder till försämrad integration eftersom man kan träffa folk med annan etnicitet på andra platser än där man bor (Murdie & Ghosh 2012, ss. 139-140; Phillips 2012, s. 53).

Grannskapseffekter är ett antagande att de som bor i samma bostadsområde påverkas av varandra socialt (Urban 2016, s. 190). Men om grannskapseffekter existerar och påverkar människors livssituation och framtidsutsikter är debatterat. Ett av argumenten mot att så skulle vara fallet är att man då antar att människorna runt ens hem påverkar hur man väljer att leva sitt liv, något som i forskningen inte finns bevisat (Lilja 2011, ss. 144-147; Urban 2016, ss. 192-193).

Roger Andersson (1998, s. 139), professor i kulturgeografi, menar på att grannskapseffekter finns och att människor som bor i områden med hög arbetslöshet och låga medellöner har större risk att följa detta mönster än om de bott i ett område med bättre förutsättningar. Bråmås (2004, s. 16) menar att boendesegregation kan skapa en ond cirkel för nyanlända personer då de går miste om viktiga kontakter och platser för att öva svenska och därmed har svårt att integreras i samhället.

Om grannskapseffekter finns behöver det inte bara vara negativt. Urban (2016, s. 192) påpekar till exempel att en arbetslös person faktiskt kan ha bättre sociala nätverk i ett område med fler arbetslösa än i ett område med fler arbetsverksamma personer.

Forskning som är kritisk mot antagandet om grannskapseffekter visar att det visserligen finns en koppling mellan arbetssituation och var man bor, men kopplingen är att arbetssituationen påverkar var man bor och inte tvärtom (van Ham & Manley 2009, s. 279). Är man arbetslös eller har ett lågavlönat jobb har man inte medel att bosätta sig i attraktiva områden och hamnar därför i "utsatta" områden med billigare bostäder (van Ham & Manley 2009, s. 279).

Orättvisa

Franzén (2001, s. 26) menar att boendesegregation skapar orättvisa. Han påpekar att alla människor har lika värde enligt lag men idag har alla inte samma förutsättningar i stadsrummet och på bostadsmarknaden.

Förutsättningarna och livsvillkoren i olika bostadsområden är ofta ojämna och det leder till att olika samhällsgrupper får olika god tillgång till resurser och kvaliteter som service, kommunikationer och attraktiva utomhusmiljöer (Boverket 2005, s. 19; Urban 2016, s. 188). Det finns en koppling mellan ekonomisk situation och geografisk rörlighet. Det tar tid och pengar att transportera sig och därför har olika samhällsgrupper olika stor möjlighet att röra sig och den som har mindre resurser blir alltså mer beroende av sin närmaste omgivning (Andersson 1998, s. 99).

Christian Björk (2016, s. 69) har skrivit en avhandling om förortsplanering och boendesegregation. Björk redogör för att ekonomen Mikael Holmqvist funnit ett samband mellan var man bor och vad man har för förutsättningar på bland annat arbetsmarknaden, att den som bor på en "fin" adress får privilegier medan den som bor i ett område med lägre status möter utanförskap.

Per Adman (2016, s. 112), docent i statskunskap, har undersökt orsaker till upplopp i utsatta områden och har kommit fram till att det bästa sättet att undvika upplopp och våldsbrott är att minska boendesegregation och socioekonomiska skillnader.

Hur kan boendesegregation motverkas?

Som ovanstående stycke påvisade finns det diverse problem med boendesegregation och det är alltså en utveckling som bör motverkas. Kommande stycke beskriver några metoder på hur man kan lösa problemen med riskerna och orättvisan.

Hur riskerna motverkas

Att se och möta människor med annan livsstil och bakgrund än oss själva är viktigt eftersom det motverkar fördomar och rädsla, ger en ökad förståelse för andra människors livssituation och leder till ökad gemenskap och delaktighet i samhället (Malmö stad 2007, s. 8). Även om människor inte börjar prata eller interagera på andra sätt finns vinning i att bara se varandra och vistas på samma plats (Malmö stad 2007, s. 30).

Arkitekt och professor Jan Gehl (1987, s. 103) menar att det måste ske ett faktiskt utbyte mellan människorna i det offentliga rummet för att de ska vara integrerade på riktigt. Han förklarar att när olika aktiviteter och funktioner blandas ökar chanserna för att människor som rör sig där interagerar med och inspireras av varandra. Efter att initialt ha socialiserat passivt genom att bara iaktta andra kan spontana, oplanerade konversationer starta som i sin tur kan leda till mer djupgående kontakter (Gehl 1987, s. 21).

Om förtätning görs på ett medvetet sätt och kombineras med attribut som ger utrymme för sociala möten kan det leda till ökad gemenskap och att fler kontakter knyts mellan grannarna, men studier på detta är något oeniga (Aquino & Gainza 2014, s. 5880).

Jane Jacobs (1992, s. 65), författare och stadbyggnadskritiker, och Gehl (1987, s. 19) menar att i bostadsområden behöver platser för spontana möten mellan grannar. De förklarar att om sådana platser saknas väljer en del att aktivt ta kontakt med sina grannar genom att till exempel knacka på hos dem men de flesta tycker att detta är ett för stort steg och har därför ingen grannkontakt alls.

Det måste vara tillräckligt hög koncentration av folk som bor och rör sig i staden för att det ska uppstå liv och rörelse (Jacobs 1992, s. 150-151). Om man lyckas skapa dragplåster till platser så att människor tar sig dit kommer en kumulativ effekt att uppstå då människor dras till andra människor, något som både Jacobs (1992, s. 37) och Gehl (1987, s. 27) konstaterat.

Hur orättvisan motverkas

Etnisk segregation och inkomstsegregation hänger ihop, och för att verkligen komma till bukt med segregationen skulle alla ekonomiska orättvisor behöva utjämnas (Urban 2016 s. 196; Hedman & Andersson 2016, s. 34). Det är dock en svår fråga att tampas med och som framförallt är svår att påverka för lokala aktörer som arbetar med stadsplanering och bostadsförsörjning (Urban 2016 s. 196). Den insats på lokal planeringsnivå som i alla fall kan göra samhället mer rättvist är att se till att alla bostadsområden har lika tillgång till samhällsservice, utbildning, bostäder och kommunikationer så att alla invånare har samma möjlighet att röra sig i staden och ta del av de samhällstjänster som finns att tillgå (Urban 2016, s. 197).

Att bygga billiga bostäder är viktigt för att försäkra sig om att alla invånare har råd att skaffa en bostad. Villaägare har potential att bidra med billiga lägenheter eftersom de redan äger mark och därför undslipper kostnad för markköp (Kod Arkitekter 2016, s. 54). De kan dessutom anlita små byggbolag som är mer kostnadseffektiva än större och utföra delar av byggjobbet själva eller låta framtida boende utföra arbetet om de kan och vill (Kod Arkitekter 2016, s. 54).

Hur kan stadsplanering motverka boendesegregation?

Det finns alltså metoder inom stadsplanering som kan motverka boendesegregationen. I följande avsnitt presenteras några konkreta insatser för att lyckas med detta.

Det hjälper inte att enbart att planera bostadsområden med blandade upplåtelseformer för att människor med olika bakgrund ska bo granne med varandra då det är omtvistat om grannskapseffekter finns (Urban 2016 s. 197; Gehl 1987, s. 103).

För att gransämja ska uppstå, påpekar Jacobs (1992, s. 65), krävs offentliga platser för möten såsom en park med lekplats och bänkar eller en levande gatumiljö som främjar folkliv. Även Gehl (1987, ss. 159, 164) framhåller sittplatser och menar att det är bra om det finns lämpliga platser att sitta och vila på ungefär var hundra meter och då helst i anslutning till platser där det finns aktiviteter och händelser att titta på och med skydd i ryggen. Det finns en lekplats i Vallareparken men den behöver göras tillgängligare samt kompletteras med fler sittplatser i anslutning. Längs Norbyvägen finns inte många sittplatser, endast vid två av busshållplatserna finns fullgoda bänkar i nuläget.

Det måste finnas en blandning av funktioner, helst fler än två, som lockar människor till området vid olika tidpunkter på dygnet (Jacobs 1992, s. 150-151; Bentley et al. 1985, s. 27). Dover och King (2008, s. 128) framhåller liksom Jacobs vikten av att det finns en blandning av funktioner, men även en blandning av bostadstyper. Genom att blanda olika funktioner i staden kommer annan variation på köpet; hus med olika funktioner tenderar att ha olika estetiska uttryck (Bentley et al. 1985, s. 27). Dessutom har en park större chans att bli välanvänd och upplevas som trygg i ett område med blandade funktioner och bostadstyper då människor med olika dygnsrytm vistas i området och kanske även i parken vilket i sin tur drar fler människor till parken (Jacobs 1992, s. 96). Funktionerna och bostadstyperna i Norby är inte blandade idag.

De fysiska aspekter som skapar förutsättningar för en attraktiv och fungerande mötesplats är att det är ett behagligt mikroklimat, att platsen upplevs som trygg, att det finns tillgång till upplevelser av något slag, att platsen är tillgänglig både fysiskt och tidsmässigt under alla tider på dygnet och att det finns möjlighet för sociala interaktioner att uppstå (Muhovic 2014, s. 19). Parker behöver användas och förvaltas eftersom de annars upplevs som otrygga och oftare utsätts för skadegörelse (Jacobs 1992, s. 95). I Norby idag finns både gaturummet och Vallareparken som visserligen är tillgängliga dygnet runt men Vallareparken har inte tillgängliga gångvägar och i och med den låga skötselnivån finns det risk att den upplevs som otrygg. Längs Norbyvägen saknas plattformar för sociala möten att uppstå och gatan kan upplevas som otrygg i och med den relativt höga trafikbelastningen.

Gehl (1987, s. 115) menar att det är viktigt att kunna se vad som händer i det offentliga rummet eftersom detta kan locka folk att delta i aktiviteter eller händelser som uppstår där. Att det finns målpunkter inom ett relativt kort avstånd från hemmet är en faktor som stimulerar vistelse på offentliga platser (Gehl 1987, ss. 117-119). I Norby är det lämpligt att placera verksamheter längs Norbyvägen eftersom det är en gata där mycket folk passerar i dagsläget.

Elisabeth Lilja är forskare vid kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet och menar att de stadsplaneringsprojekt som lyckats motverka segregation är då man tagit fasta på de boendes egna drivkrafter och aktiviteter för att de själva ska ha en god grund för att skapa en gemenskap och en stolthet över sitt bostadsområde (Lilja 1999, s. 101). I det här examensarbetet är förslaget att ge de boende större frihet att utöka och förändra bebyggelsen på sin tomt vilket är ett sätt att följa Liljas råd och utnyttja invånarnas drivkrafter.

Att ha variation handlar om att kunna erbjuda människor valmöjlighet, vilket i och för sig redan finns om man ser till hela staden, men genom att ha variation på en liten yta ger man även valmöjlighet till personer som av olika anledningar inte har möjlighet att resa långt för att ta del av detta (Bentley et al. 1985, s. 27). Genom att bygga bostadsområden med blandade bostadstyper har människor som vill byta boendeform möjlighet att göra det inom sin stadsdel och behöver därmed inte bryta upp från sina välkända omgivningar och eventuella sociala nätverk (Urban 2016, ss. 189-190). Byggnader av olika ålder och skick bör blandas för att det ska finnas olika dyra hyror för människor med olika ekonomiska situationer (Jacobs 1992, s. 150-151).

Hur bör gator gestaltas på ett socialt hållbart sätt?

För att få människor att röra sig på gatorna krävs målpunkter som verksamheter, offentliga platser, restauranger och dylikt (Jacobs 1992, s. 36). Bostadshus bör samlas runt torg eller gator och de offentliga miljöerna bör vara så kompakta som det går (Gehl 1987, s. 89). Fördelar med detta är att en person som vill utforska vad som händer i området lätt får en överblick bara genom att ta en promenad längs denna gata eller torg (Gehl 1987, s. 89). Jacobs (1992, s. 35) menar att gator där det vistas människor och gator som har "eyes upon the street", det vill säga att byggnaderna har fönster ut mot gatan så att de boende har uppsikt, gör att gaturummet upplevs som tryggare. Hon redogör för att det måste röra sig människor på gatan under många olika tidpunkter, både för att befolka gatan och för att ge de boende en anledning att titta ut genom fönsterna (det är inte så intressant att titta ut på en mer eller mindre öde gata) (Jacobs 1992, s. 35). Städer planerade enligt mänsklig skala med relativt låga och smala byggnader med tätt mellan entréerna och stor detaljrikedom skapar spänning och händelse för den som går på gatan och utgör bättre grogrund för aktiviteter och sociala möten (Gehl 1987, ss. 71-74, 97; Sherlock 1996, s. 293).

Gränser mellan privat och offentligt bör göras flexibla för att det ger människor möjlighet att planera för det de vill och för att dessa aktiviteter ofta berikar gaturummet med aktivitet (Bentley et al. 1987, s. 68). Den här förgårdsmarken kan användas för uteserveringar, privata altaner eller yta för att titta in i skyltfönster (Bentley et al. 1987, s. 68). Att de boende har en zon mellan sina fönster och trottoaren är också positivt för att slippa insyn, men den bör inte överstiga fem meter för att kontakten med gatan ska bibehållas (Bentley et al. 1987, s. 69).

Genom att planera för hus att ha framsidan mot offentliga ytor och baksidan mot en privat gård eller tomt fungerar huset som en avskärmare mellan offentligt och privat samtidigt som det livar upp den offentliga ytan med entréer och fönster, om den privata ytan placeras på framsidan av huset ökar risken att folk vill avskärma sig med plank och liknande (Bentley et al. 1985, s. 14). Jämförelse av två bostadsområden i Köpenhamn som liknade varandra i alla hänseenden förutom att det ena området hade semiprivata trädgårdar framför husen ut mot gatan medan det andra hade husfasaderna direkt mot gatan visade att området där det fanns semiprivata trädgårdar mot gatan hade en avsevärt högre grad av utomhusaktiviteter (Gehl 1987, s. 38).

För att människor även ska röra sig till andra stadsdelar än där de bor eller arbetar krävs en unik eller attraktiv målpunkt eller något som lockar dem att resa dit samtidigt som att kommunikationerna för att ta sig dit måste vara goda (Malmö stad 2007, s. 38).

Vad jag tar med från litteraturstudien till gestaltningen

Baserat på litteraturstudien utformades följande lista med punkter som jag tar vidare in i gestaltningen. Genom att följa dessa punkter är tanken att Norbyvägen och tomterna som kantar den ska motverka riskerna och orättvisan med boendesegregationen. I gestaltningen ska jag:

- Skapa ett mer kompakt gaturum med tydligare rumslighet där aktiviteter och möten kan ske i högre grad.
- Skapa smala hus med entréer och fönster mot gatan.
- Få till ett mer varierat bostadsbestånd.
- Öka förekomsten av verksamheter som skapar liv och fungerar som målpunkter för folk inom och utanför Norby.
- Planera in förgårdsmark med en bredd av högst fem meter som de boende och eventuella verksamheter att använda.
- Skapa breda trottoarer och cykelbanor som främjar dessa färdssätt och därmed befolkar gaturummet.
- Rusta upp Vallareparken för ökad trygghet och högre användningsgrad.
- Ta vara på de boendes egna initiativ och drivkrafter.

Inventering och analys

Nedan presenteras det som kom fram vid inventering och de tre analyserna analys av statistik, Lynch-inspirerad analys och Serial vision-analys.

Inventering

Den övergripande bilden av Norby efter inventering är att det är ett typiskt villaområde med varierad byggnadsstil; där finns villor i alla möjliga olika färger, material, storlekar, former och stilar. Det varierar också hur husen är placerade på tomten. Ibland är de placerade i framkant mot gatan, ibland i bakkant mot angränsande tomt, ibland mitt på tomten, se figur 23. Vid inventering noterades de tomter på kartan som jag direkt med ögonmått bedömde stora nog att rymma en till byggnad.

Vallareparken i mitten utnyttjas idag inte på ett effektivt sätt. Det är markerat som park i detaljplanen men upplevs snarare som överbliven mark bestående av skog med en liten lekplats i mitten. Gångvägarna består av jord vilket innebär dålig tillgänglighet och parken är således exkluderande för personer med svårighet att röra sig av olika skäl. Se figur 25 på nästa sida.

Med tanke på att det finns en relativt stor park mitt i området, och att Norra Norby gränsar både till Stadsskogen och Hågadalen, har de boende god tillgång till grönområden. Dessutom har de privata tomter som erbjuder ytterligare grönyta. Deras tomter utgörs av en mer ordnad och tuktad grönska som erbjuder andra användningar och fyller andra syften än den vilda naturen. Om Vallareparken skulle rustas upp skulle en del av de syften som tomterna idag fyller kunna uppfyllas där i stället och det skulle bli mindre nödvändigt att varje villa har en stor tomt.

Det finns en liten spillbit till mark som också är markerad som park i detaljplanen i hörnet Mellanvägen-Norbyvägen, se figur 27 på nästa sida. Denna skulle kunna bebyggas antingen med bostadshus eller annan verksamhet som bidrar med något värde för området.

En villa inhyser en musikaffär och en annan villa har gjorts om till förskola vilket utgör goda exempel på hur man kan få in verksamhet i en befintlig villastruktur, se figur 24 och figur 26 på nästa sida. I övrigt finns det inte så mycket verksamheter i området. Ytterligare en förskola ligger i sydvästra hörnet av planområdet och i närheten av den, men strax utanför planområdet, ligger en orienteringsklubbstuga.

I och med att det inte finns så mycket verksamheter är det ett homogent område som i princip bara består av villor.

Figur 23. Plan som visar de främsta elementen som hittades vid inventeringen.

Figur 24. Musikaffären som ligger i en villa.

Figur 25. Lekplatsen i Vallareparken som inte är tillgänglighetsanpassad.

Figur 26. Villa som gjorts om till förskola.

Figur 27. Spillbiten av överbliven mark.

Analys av statistik

Tabell 1 visar statistik för Norby och de angränsande stadsdelarna Eriksberg, Gottsunda, Håga, Kåbo och Valsätra samt hela Uppsala. Siffrorna för varje stadsdel är hämtade från Uppsala kommuns (2016a) dokument *Områdesstatistik 2016* där statistiken är hämtad från Statistiska centralbyrån. I tabellen finns även statistik för hela Uppsala som är hämtad direkt från Statistiska centralbyrån (2017b).

Som nämndes i introduktionen och som syns i tabellen är Norby den stadsdel där invånarna har högst medelinkomst, högst bilinnehav och lägst andel personer med utländsk bakgrund. Arbetslösheten är också låg, det är bara i Håga som den är lägre. Bostadsbeståndet i Norby utgörs till 1 % av hyresrätter vilket är avsevärt mindre än samtliga angränsande stadsdelar och jämfört med Uppsalas medel. Norby är också den enda av stadsdelarna som har en majoritet äganderätter (68 %) vilket också är betydligt mer än Uppsalas medel (26 %).

Generellt är det alltså en homogen stadsdel både till befolkning och bostadsbestånd. Om bostadsbeståndet kan blandas upp kan det öka möjligheterna för att människor med olika bakgrund flyttar till Norby och på så vis kan även befolkningssammansättningen blandas upp.

Tabell 1.

Stadsdel	Årsmedelinkomst (kronor)	Andel invånare med utländsk bakgrund*	Andel öppet arbetslösa invånare	Andel invånare med bil ***	Andel hyresrätter	Andel bostadsrätter	Andel äganderätter
Norby	358 000	14 %	1,0 %	33 %	1 %	31 %	68 %
Eriksberg	253 000	26 %	3,3 %	27 %	56 %	39 %	46 %
Gottsunda	226 000	55 %	6,5 %	25 %	65 %	25 %	9 %
Håga	296 000	15 %	0,9 %	28 %	44 %	19 %	6 %
Kåbo	308 000	23 %	1,7 %	24 %	53 %	26 %	21 %
Valsätra	242 000	51 %	6,4 %	27 %	55 %	17 %	27 %
Hela Uppsala	303 600	20 % **	5,9 %	32 %	21 %	36 %	26 %

* Personer med utländsk bakgrund innebär i det här fallet personer som är födda utanför Sverige eller som har två föräldrar som är födda utanför Sverige.

** För hela Uppsala är det dock endast personer som är födda utanför Sverige som räknas eftersom det var den statistiken som fanns att tillgå, dessa siffror får alltså jämföras med vetskapen att om statistiken för hela Uppsala skulle innefatta även personer med föräldrar födda i utlandet skulle siffran vara högre.

*** Procenten avser andel av hela befolkningen som äger en bil, alltså även inberäknat personer under 18 år vilket är aningen missvisande, men då siffran finns för att kunna jämföra olika stadsdelars biltäthet anser jag att det inte påverkar resultatet nämnvärt.

Lynch-inspirerad analys

Resultatet från den Lynch-inspirerade analysen redovisas i figur 28 och i texten nedan.

Noder: Svamptorget är den enda tydliga noden även om den ligger utanför planområdet. Busshållplatserna på Norbyvägen är mindre noder.

Landmärken: Även landmärken lyser med sin frånvaro i området. Om man inte räknar Svamptorget är de som finns otydliga och inte synliga på långt avstånd; Vallareparken, de två förskolorna, Orienteringsklubben Linnés klubbstuga och musikaffären Viola musik utgör informella landmärken.

Stråk: Norbyvägen är det viktigaste stråket, därefter är tvärgatorna till Norbyvägen viktigast medan de minst viktiga stråken utgörs av övriga gator och stigar.

Gränser: Gränser upplevs runt hela det bebyggda området och runt Vallareparken.

Distrikt: De distrikt som finns i området är Vallareparken, villabebyggelsen till väster respektive öster om Norbyvägen och den mer programmerade bebyggelsen av kedjehus längs Skogsmyrsvägen i norr och kedjehusen och de likartade villorna längs Statarvägen och Tuvängsvägen i väster.

Slutsats: Eftersom det finns få tydliga element inom planområdet är läsbarheten och orienterbarheten ganska låg. Speciellt för utomstående besökare ter sig villagatorna tämligen likartade och det är svårt att få en tydlig bild över området. Genom att införa tydligare gatukaraktärer samt fler och tydligare landmärken och noder skulle läsbarheten kunna höjas avsevärt. Vallareparken utgör idag ett mindre tydligt landmärke men har potential att bli både ett tydligare landmärke och en nod. Det skulle också vara bra om det skapades nya landmärken i form av verksamheter eller utstickande byggnader som ökar läsbarheten. Norbyvägen är det viktigaste stråket och skulle kunna uppfattas ännu tydligare som det om den gestaltades på ett sätt som särskiljer den från övriga gator i området.

Figur 28. Plan som visar resultaten från den Lynch-inspirerade analysen.

Serial vision-analys

Cullens Serial Vision-analys utfördes längs Norbyvägen. Här intill visas fotona för de fyra platserna längs sträckan som är markerade i kartan här nedanför (figur 29).

Vägsträckan svänger lite på två ställen men främst är den ganska rak och man ser långt framåt vad som kommer att hända, det blir alltså inga överraskningar. Känslan av *här och där* (Cullen 1971, s. 10) finns i princip inte längs sträckan utom innan man kommer in i det bebyggda området och även då är den ganska svag. Kontraster saknas också till stor del i området. Det är mer eller mindre samma element som kantar vägen längs hela sträckan: villor, häckar, plank och vegetation och det finns inte något som avviker från detta i nuläget.

Figur 29. Plan som visar placeringen av de fyra fotona A-D som presenteras till höger.

Figur 30. Detta foto visar det man ser innan man kommit in i Norby. Man kan skimta ett hus och några staket vilket är det enda som talar om att man kommer in i ett bostadsområde men det är inte tydligt att det sker en förändring i stadsväven. Denna övergång från utanför Norby till att vara inne i stadsdelen skulle kunna göras tydligare genom att fler byggnader syns från platsen där fotot togs.

Figur 31. På fotot syns Vallareparken i fonden. Vallareparken är ett avbrott i den annars repetitiva gatumiljön som främst kantas av hus och tomter omgärdade av staket och häckar. Om Vallareparken tog större plats i gaturummet, till exempel genom att låta träd och planteringar spilla ut på gatan från parken, skulle denna kontrast upplevas starkare.

Figur 32. I höjd med Vallareparken ser man hur vägen svänger en aning åt väster och en viss spänning uppstår då man undrar vad som döljer sig bakom kröken. Dock är svängen inte skarp vilket gör att siktlinjen ändå bibehålls relativt länge. Genom att plantera träd och buskar i svängen kan denna kontrast förstärkas.

Figur 33. Norbyvägen svänger svagt åt öster i korsningen vid Södra parkvägen vilket syns i fotot här ovanför. Det uppstår en liten nyfikenhet kring vad som döljer sig bakom kröken, men i likhet med i foto C är svängen såpass vid att den inte upplevs så mycket. Genom att förstärka svängen med vegetation kan den bidra till mer kontrast i gaturummet.

Gestaltningprocess

I detta kapitel presenteras resultaten av gestaltningprocessens fyra delar: idégenerering, vision, program och skissarbete.

Idégenerering

Här redovisas kortfattat resultaten av de fyra idégenereringsmetoderna brainstorming, visuell konfetti, laboration och lotusblomman.

Fokuset med brainstormingen var att komma på alla möjliga idéer och med anledning av det skedet jag var i när den gjordes blev resultatet mestadels konkreta lösningar och idéer för utformningen. De idéer som jag tog vidare på något sätt i min process var:

- Odlingsslådor
- Prylbibliotek - eventuellt kommer förråd att rivas på folks tomter till förmån för bostadshus och då de boende får minskat förvaringsutrymme kan de verktyg och dylikt som inte får plats på tomten längre placeras i prylbiblioteket
- Grillplats
- Trädallé längs Norbyvägen

Visuell konfetti är en metod där idéer genereras med inspiration från bilder. Det var många konkreta idéer som framkom med den här metoden, bland annat vad man kan ha för verksamheter och aktiviteter i parken och längs gatan. När jag utförde metoden hade jag inte helt bestämt var fokus för projektet skulle ligga, men eftersom det med tiden blev tydligt att mitt projekt inte går in på detaljnivå blev ingen av dessa idéer använda.

Metoden laboration utförde jag på ett konstmuseum och de främsta idéerna som kom fram under besöket på muséet var:

- Symbios - att i ett framtida Norby bör olika faktorer samspela och lyfta varandra för att få ut det mesta av sin potential.
- Oslipad diamant - det finns potential i Norby idag att bli en ännu bättre stadsdel, men likt en diamant behöver den slipas för att utnyttjas på bästa sätt.

Lotusblomman var metoden som utgick från en matris för att spinna vidare på olika idéer. Jag utförde lotusblomman parallellt med laboration och man kan säga att lotusblomman användes för att bearbeta de frön till idéer som föddes på konstmuséet. Det var genom att arbeta med lotusblomman som visionen fastställdes. Visionen redovisas i nästa stycke.

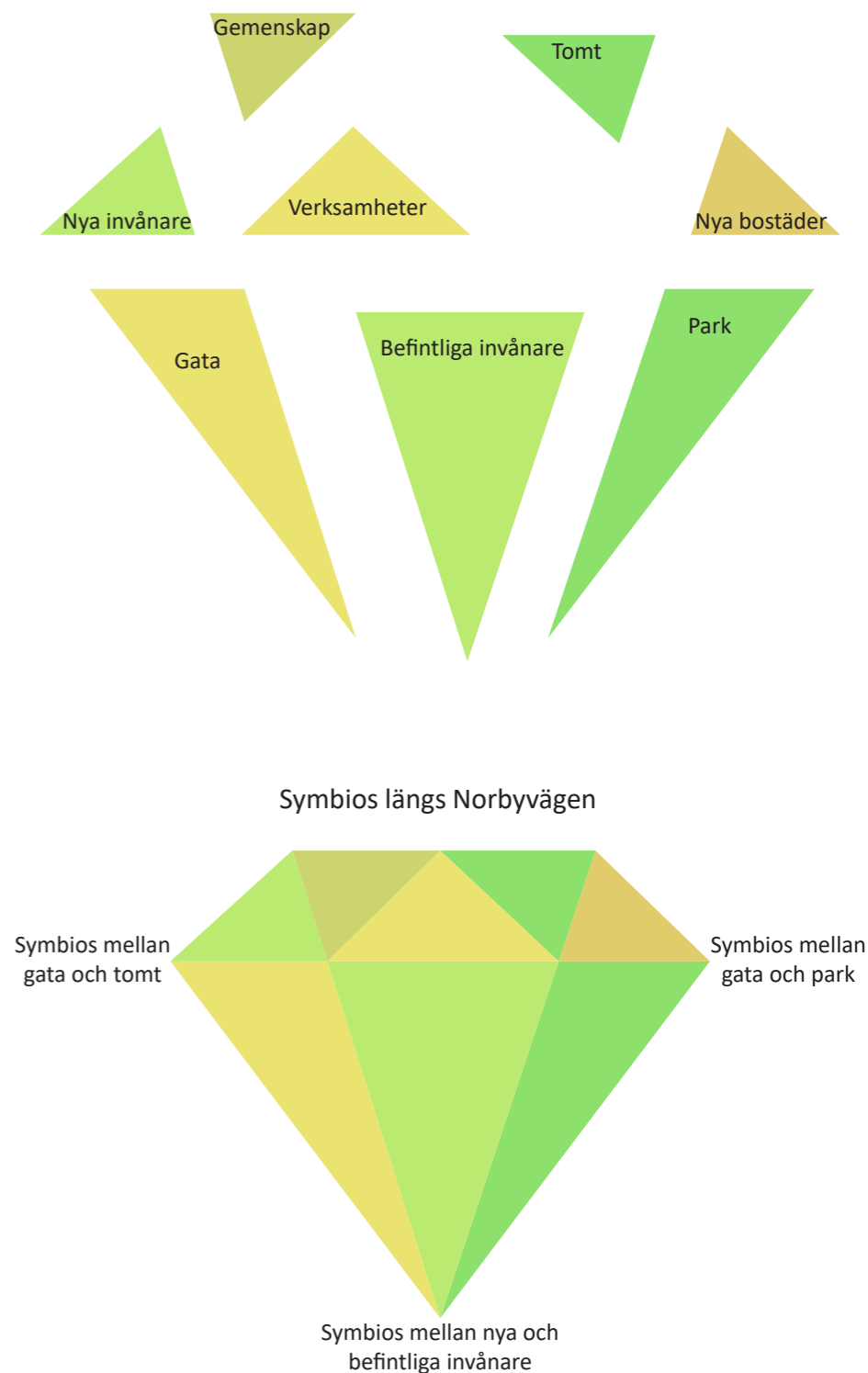
Vision

Visionen växte fram successivt under gestaltningsprocessen, och alla skisser och alla beslut var delaktiga i att vässa den mer och mer. Själva formuleringen uppkom under idégenereringarna laboration och lotusblomman. Initialt tyckte jag att det var svårt att komma på ett koncept eftersom mitt förslag är på en mer översiktlig nivå och inte bestämmer detaljerade former för planteringar och liknande. Men när jag bytte till termen vision och såg det mer som en övergripande riktning och målbild kändes det mer användbart. Visionen har varit hjälpsam under arbetets gång för att hålla fokus och inte sväva iväg och bli spretig i projektet och den lyder så här:

Symbios längs Norbyvägen - Från genompassage till gemensam anpassning.

Genom att invånarna ges större frihet att utveckla sina tomter och sin stadsdel uppstår en gemensam anpassning till utmaningarna i den moderna staden. När det sker och symbiosen blir verklighet förvandlas Norbyvägen från dagens monotona och ogästvänliga genompassage till en levande och intressantare kvartersgata, se figur 34. Symbiosen sker på dessa tre nivåer:

1. Symbios mellan nya och befintliga invånare - de som bor i Norby idag och har ett privilegerat boende med stor yta kan göra insatser som skapar fler bostäder och öppnar upp möjligheter för fler personer att bosätta sig i stadsdelen. Själva vinner de på att få fler grannar med olika livsstil och bakgrund vilket kan minska fördomar och bidra till att människor rör sig i stadsdelen under fler tider på dygnet, vilket skapar trygghet och gör det intressantare att vistas där.
2. Symbios mellan gata och park - i dagsläget är gatan bara en förbipassage och det är sällan människor vistas där längre än nödvändigt och parken är eftersatt och utnyttjas inte maximalt. Tillsammans kan dessa två platser utformas för att locka till människor och de kan stötta varandra så att en person som vistas på gatan kan upptäcka parken och vice versa.
3. Symbios mellan gata och tomt - det finns värden i form av grönska och socialt umgänge på tomterna idag, men då de oftast inte är synliga från vägen bidrar de inte med dessa värden till gaturummet. Genom de nya byggrätterna med gårdar mot gatan och det nya gaturummet med fler värden och mer folkliv kan tomterna och gatan berika varandra.

Figur 34. Denna illustration beskriver visionen. I den övre bilden är de olika elementen bara individuella färgfält men då befintliga värden kompletteras med nya värden från mitt förslag kommer de att vävas samman och påverka varandra till det bättre och bilda en slipad diamant.

Program

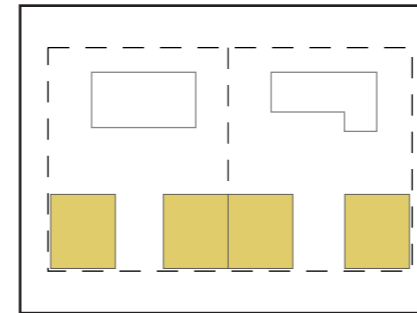
För att förtydliga vad visionen faktiskt ska leda till gjordes ett gestaltungsprogram. Gestaltungsprogrammet talar om vad som ska hända. Hur detta ska göras och varför visualiseras i diagrammen här intill.

Gestaltungsprogrammet lyder:

- Utnyttja markytan effektivt.
- Skapa levande gaturum.
- Främja en blandning av bostads- och upplåtelseformer.
- Stimulera lokala verksamheter.
- Bevara områdets befintliga karaktär i viss mån.
- Utnyttja Vallareparken.

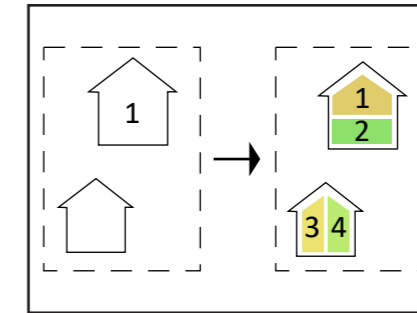
Dessa diagram förklarar de viktigaste aspekterna i gestaltningen. De är indelade på de tre nivåerna av symbios: Symbios mellan nya och befintliga invånare, symbios mellan gata och park och symbios mellan gata och tomt.

Symbios mellan nya och befintliga invånare

Vad: Byggrätten utökas för varje tomt.

Varför: Nya bostäder gör att fler kan flytta till Norby, detta ger mer folk i rörelse och större chans för möten.

Vad: Fler hushåll tillåts per tomt.

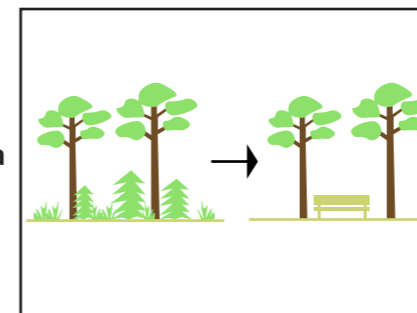
Varför: Större flexibilitet för invånarna, det bildas fler små lägenheter vilket ger boendemöjligheter för en större målgrupp.

Vad: Verksamheter tillåts i större utsträckning.

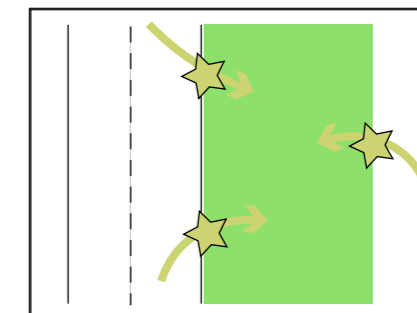
Varför: Skapar lokala arbetstillfällen, främjar invånarnas egna initiativ, fungerar som mötesplatser och målpunkter, skapar liv i gaturummet.

Symbios mellan gata och park

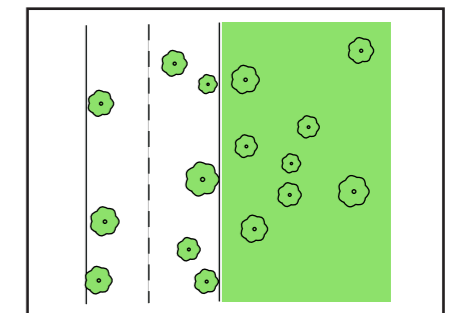
Vad: Vallareparken gallras ur och rustas upp.

Varför: Fler funktioner och aktiviteter och ökad trygghet gör att fler använder parken.

Vad: Välkomnande entréer till parken.

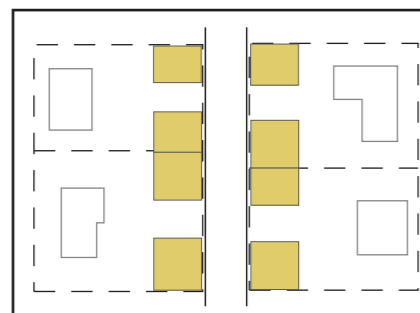
Varför: Lockar in förbipasserande, visar upp parken som en tillgång.

Vad: Grönska spiller ut från parken till gatan.

Varför: Mjukar upp gaturummet, parken tar plats och ger variation till gaturummet, man ser på håll att något händer längre fram längs vägen.

Symbios mellan gata och tomt

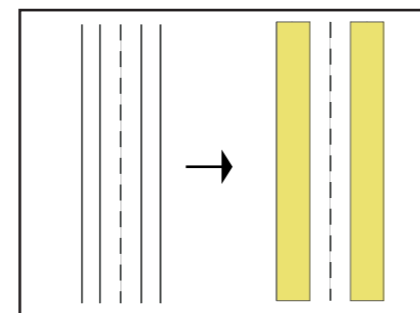
Vad: Nya byggnader längs Norbyvägen.

Varför: Skapar fler entréer och fönster mot vägen, vilket ger fler upplevelser och ökad trygghet för de som vistas på gatan.

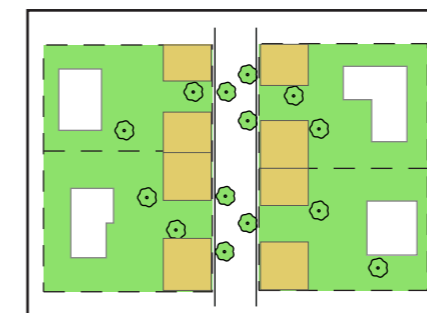
Vad: Förgårdsmark framför fasader mot vägen.

Varför: Invånarna eller verksamheterna kan utnyttja och sätta personlig prägel närmast sitt hus vilket även ökar orienterbarheten och skapar spänning längs vägen.

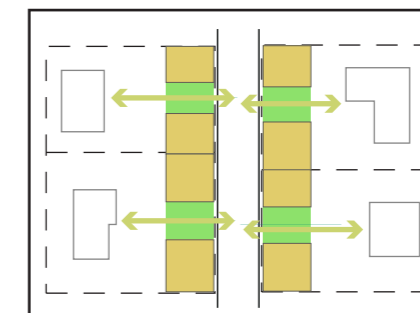
Vad: Trottoar och cykelbana längs Norbyvägen breddas.

Varför: Ökad kapacitet och utrymme för gående och cyklister, mer plats för planteringar och bänkar, fokus flyttas från biltrafiken.

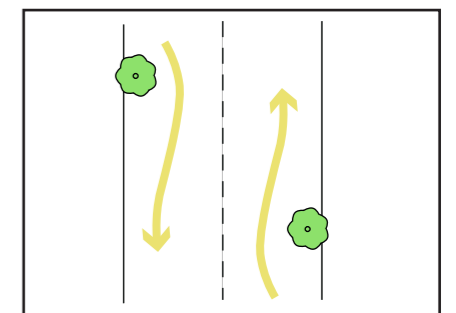
Vad: Grönska spiller ut på gatan.

Varför: Mjukar upp gaturummet och förbättrar upplevelsen för de som färdas där, lyfter fram villaområdets gröna identitet.

Vad: Gårdar mellan ny bebyggelse.

Varför: Skapar siktlinje mellan befintlig bebyggelse och gata vilket bevarar områdets karaktär och ger variation i gaturummet, gården fungerar som vistelseyta.

Vad: Sänkt hastighet genom skyltning och sick-sack-körning.

Varför: Minskat buller, ökad säkerhet och att biltrafiken blir mindre dominant i gaturummet lockar fler att gå och cykla längs vägen och vistas där längre.

Skissarbete

Det var skissarbetet som konkretiserade mina tankar kring projektet. De brytpunkter som påverkade projektets riktning och resultatet mest redovisas här.

Avgränsning

Inventeringen på plats och inventeringen på karta gav upphov till en uppsjö av möjliga placeringar för nya byggnader, se figur 35 där jag markerat dessa. Detta gjorde att jag kände mig överväldigad av alla valmöjligheter. Om det skulle placeras ut hus på alla tomterna skulle det behöva göras på ett relativt generellt sätt för att hinnas med inom tidsramen för examensarbetet och då blir det svårt att värna om upplevelsen och platsbildandet. En av styrkorna som landskapsarkitekt är att ta vara på upplevelsen och karaktären på en plats och att skapa definierade platser. Därför valde jag att zooma in mer på ett mindre utsnitt i stället för att försöka täcka hela området. Under tiden som jag skissade och genererade idéer så märkte jag att mitt fokus drogs mer och mer till gaturummet och därför beslutade jag ett tag in i processen att fokusera min gestaltning till Norbyvägen.

Figur 35. Planen ovan ritades efter inventering och de gröna rutorna är tomter som jag med ögonmått ansåg klarade en till byggnad.

Möte med Lisa Deurell

Ytterligare en sak som var avgörande för vart min gestaltning skulle ta vägen var mitt möte med Lisa Deurell från Paradiso Arkitekter. Hon förklarade att de i sitt projekt gav förslag på hur den befintliga detaljplanen skulle kunna ändras för att tillåta fler byggnader och bostäder per tomt. Dessa tillägg skulle utgöra principer för hur marken får användas och Lisa Deurell menade på att dessa principer bör vara desamma för alla berörda tomter, för att upprätthålla jämlikhet och rättsäkerhet. Men däremot skulle implementeringen av dessa principer se olika ut för olika tomter i praktiken. De boende som väljer att bygga ut skulle behöva göra en platsspecifik studie av just deras tomt och förutsättningar och söka bygglov för de ändringar de vill göra. I praktiken blir alltså möjligheten för att bygga ut olika för olika tomtägare.

Eftersom Norby är ett så pass varierat område tyckte jag att det kändes svårt att hitta en typlösning att applicera på alla tomter men efter att ha hört Lisas resonemang insåg jag att jag kunde sätta upp generella principer för vad som är möjligt. Sedan kommer yttre faktorer att påverka tomterna så att det i praktiken inte är möjligt eller lämpligt för alla att utnyttja hela byggrätten eller att bygga över huvud taget. Jag skissade alltså på hur man i Norby skulle kunna applicera de mått och riktlinjer som Paradiso Arkitekter använt i Spånga.

Koppling till visionen

Till en början när jag skissade hade jag tänkt att alla nya bostäder skulle ha privata uteplatser, mer eller mindre fria från insyn samtidigt som de befintliga husen skulle ha kvar en del av sin tomt privat där de kunde ha en ostörd uteplats. I figur 36 och figur 37 ser man hur jag testat detta och markerat var uteplatserna kan vara och vilka fasader som inte kan ha fönster för att försäkra att uteplatserna inte kan iakttas inifrån husen. I takt med att min vision växte fram blev det tydligt att mitt förslag handlar om att skapa en gemenskap där invånarna delar på de tillgångar de har, däribland trädgården. Därmed kändes det motsägande att planera för privata och separerade uteplatser. Det var lite som att jag var fast i den konventionella synen på ett villaområde med egen trädgård, men i och med att mitt projekt handlar om att utmana bilden av ett villaområde

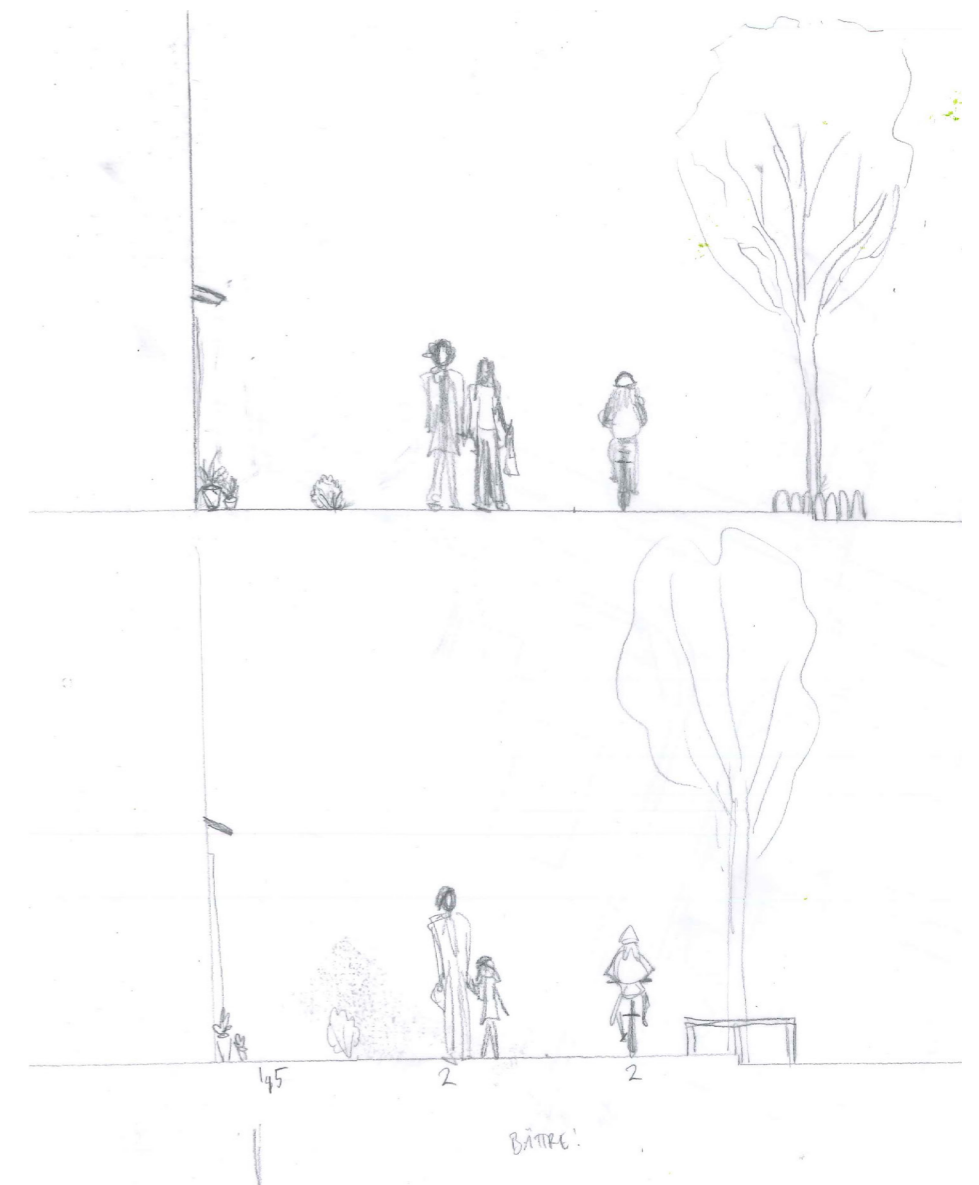

Figur 36. I skissen ovan testade jag hur de nya och befintliga husen kan ha privata uteplatser. Röda streck markerar fasader som inte kan ha fönster för att undvika insyn. Jag märkte under skissandet att det var svårt att säkerställa detta samtidigt som de nya husen ska få tillräckligt med fönster för att bli behagliga att bo i.

innebär det också att släppa vissa "krav" på vad det ska innehålla. Jag kände också att i och med att projektet handlar om att invånarna själva ska kunna bygga och planera sin tomt utifrån de nya möjligheterna är det inte min uppgift att fundera ut var de ska ha sin altan. Men jag har ändå skissat på hur det är möjligt att utnyttja tomterna efter att utbyggnaden har skett.

Figur 37. Illustrationen ovan visar en tidig skiss i mindre skala där jag har försökt ge alla boende en privat uteplats.

Figur 38. Skisserna ovan testar gaturummet och hur en breddning av gång- och cykelvägen skulle påverka rumsligheten. Min första tanke var att bredda så att gående och cyklister fick lika stor yta som biltrafiken, det vill säga att de skulle vara två och en halv meter vardera. Men efter att ha skissat på det insåg jag att det skulle bli för mycket yta och att det fanns en risk att gatan skulle upplevas öde och kal. Därför beslutade jag att endast bredda gång- respektive cykelbanan med en halv meter vardera så att de blev två meter styck.

Resultat

I detta kapitel presenteras resultaten av projektet.

Först redovisas förslaget med principerna för vad som får byggas, en plan som visar vad som skulle kunna byggas i dagsläget, en detaljerad plan över gatan, en plan över en tomt, tre sektioner som redogör för mått och förhållanden och slutligen fyra perspektiv som redovisar det nya gaturummet och upplevelsen där.

Sist redovisas hur många nya bostäder förslaget kan ge upphov till.

Förslaget

I följande avsnitt redovisas förslaget som projektet gett upphov till.

Principer för utbyggnad

Till höger (figur 39) visas de principiella ramarna för vad som kan byggas ut. De gröna fälten markerar de nya byggrätter som varje tomt längs Norbyvägen utökas med. De nya byggrätterna placeras ut mot gatan för att göra gatan mer levande med entréer och fönster.

De prickade fälten utgör mark som inte får bebyggas, det finns alltså förgårdsmark på minst 1,5 meter framför byggnaderna och gårdar på varje tomt som fungerar som vistelseyta och bibehåller kontakten mellan befintlig bebyggelse och gata.

Byggrätterna visar vad som är möjligt att bygga men är inget krav, varje tomtägare kommer alltså få utreda hur det är lämpligt och möjligt att bygga på just deras tomt utifrån befintlig bebyggelse och principerna för utbyggnad.

För att säkerställa att den nya bebyggelsen anpassas till befintlig bebyggelse och bidrar till social hållbarhet i form av nya små lägenheter och verksamheter sätts följande principer upp:

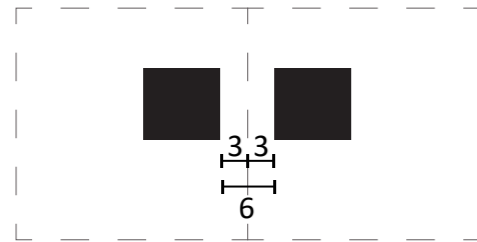
- Husen får max bestå av tre våningar för att inte avvika för mycket från den befintliga villabebyggelsen och samtidigt ha kapacitet att utnyttja markytan effektivt.
- Hus ska byggas minst tre meter från tomtgränsen om fasaden har fönster för att minska insyn till granntomter. Detta gäller dock inte för fasad mot gata som endast begränsas av den utmarkerade förgårdsmarken.
- Nybyggnation ska resultera i minst två lägenheter per tomt som vardera inte får vara större än tre rum och kök. Detta minskar risken för att de boende bygger nya rum endast för eget bruk då lägenheterna behöver innehålla kök och badrum. Då det är brist på små lägenheter idag och framförallt i Norby som nästan uteslutande består av villor kan detta stimulera uppkomst av ettör, tvåor och treor.
- Husen får användas för bostäder eller verksamheter.
- Entré till verksamheter ska placeras mot gatan. För de bostadshus som saknar verksamhet ska entré också placeras mot gatan.

Figur 39. Plan som visar principerna för utbyggnad.

Möjlig ny bebyggelse

Planen här till höger, figur 41, redovisar vad som är möjligt att bygga i dagsläget om man tar hänsyn till befintliga byggnader och att det bör vara minst sex meter mellan fasader med fönster för att minska insyn. Då minimigränsen är tre meter från tomtgräns till fasad blir den totala gränsen mellan två fasader sex meter, se figur 40.

Figur 40. Om avståndet mellan fasad med fönster och tomtgräns minst får vara tre meter kommer två fönsterfasader aldrig vara närmre än sex meter från varandra.

På de platser där husen byggts kant i kant med tomtgränsen är de fönsterlösa och detta gör att husen även kan byggas ihop och om grannarna vill kan de gå ihop och uppföra byggnaden tillsammans.

Längs gatan markerar gröna ringar de platser där planteringar placeras för att skapa kontraster och grönska i gaturummet. De har placerats i anslutning till svängar och Vallareparken för att dels annonsera att en förändring sker längs vägen och för att motverka den monotona och långa siktlinjen framåt för de som går och cyklar där så att det blir mer överraskningar om vad som händer längre fram.

Busshållplatserna är markerade med gula cirklar. Om alla busshållplatser får bra bänkar med skydd i ryggen ökar det bekvämligheten både för de som väntar på bussen och de som promenerar längs vägen och behöver kunna ta en vilopaus som Gehl (1987, ss. 159, 164) påpekar.

I planen finns markerat tre sektioner och en inzoomad plan som presenteras på nästföljande sidor.

Figur 41. Plan som visar möjlig ny bebyggelse.

Inzoomad plan

Till höger visar planen (figur 42) ett utsnitt längs Norbyvägen där man ser hur ny bebyggelse placeras längs vägen och i förhållande till befintlig bebyggelse.

Tomtgränserna flyttas bak en meter för att trottoar och cykelbana ska kunna breddas. De utgående fastighetsgränserna är markerade i rött. Förgårdsmark framför de nya byggnaderna mot gatan är utmarkerade.

Planteringarna på gatan mjukar upp gaturummet samtidigt som de skapar kontraster i siktlinjerna och fungerar som hastighetsbegränsande åtgärder för biltrafiken då de sticker ut och smalnar av gatan något.

Vallareparken får fler tillgängliga gångvägar, vegetationen gallras ur och mer välordnade planteringar anläggs. Skötselnivån i parken höjs och fler funktioner anläggs som till exempel en grillplats, en utökad lekplats, odlingslådor och fler sittplatser. Entréerna till parken görs tydligare med skyltning och finplanteringar och grönska spiller ut i gaturummet för att förbipasserande ska upptäcka parken och inspireras till att gå in. En ny gång och cykelväg anläggs längs parkens södra kant för att öka framkomligheten och flödet av rörelse och för att parken ska upplevas som mer befolkad.

Hörnet outnyttjad mark i korsningen Mellanvägen och Norbyvägen kan bebyggas med en byggnad som kan inhysa någon kommunal verksamhet. Ett exempel på en sådan verksamhet kan vara ett prylbibliotek där de boende som kanske behöver riva ett förråd på sin tomt till förmån för nya bostäder kan lämna in verktyg och annat som de inte använder så ofta. På så vis kan det skapas ett bibliotek med prylar som invånarna kan låna vid behov. Detta bibliotek kan då också fungera som en mötesplats där grannar ser varandra och stiftar bekantskap.

En plan som visar exempel på hur en tomt kan gestaltas redovisas på nästa sida och på sidan därefter redovisas sektion A-a.

Figur 42. Plan som visar gatan och hur de nya fastighetsgränserna och byggnaderna placeras.

Sektioner

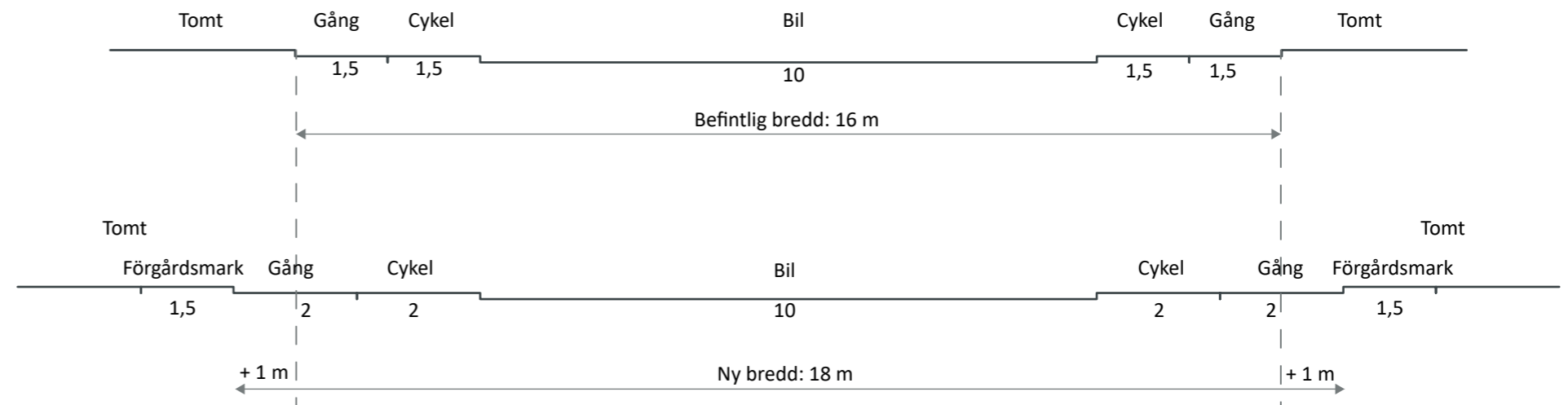
För att tydliggöra mått och förhållanden mellan befintlig och ny bebyggelse samt mellan väg och byggnader har tre sektioner och en vägprofil tagits fram.

Vägprofil

Vägprofilen till höger, figur 43, förtydligar hur den nya vägen ser ut med de breddade gång- och cykelbanorna samt hur förgårdsmarken förhåller sig till gatan.

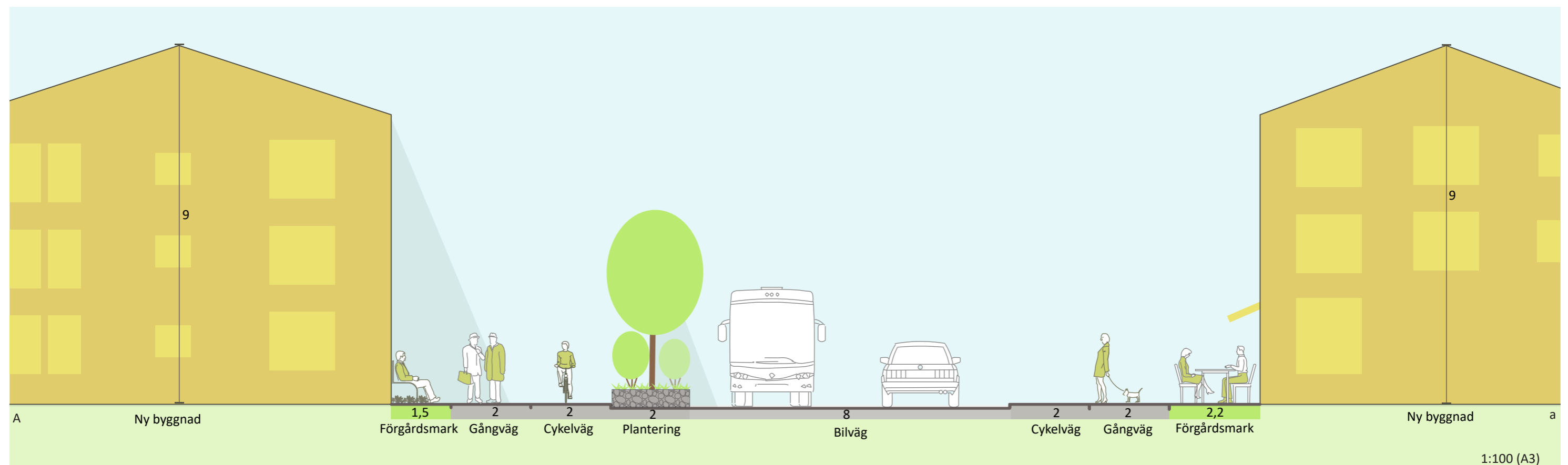
Sektion A-a

Nedan, i figur 44, visas gatans nya bredd på ett mer bildligt vis. Breddningen av gång- och cykelvägarna skapar ökad kapacitet för gående och cyklister vilket förhoppningsvis stimulerar fler att välja dessa färdssätt framför bilen. Sektionen visar också hur förgårdsmarken kan användas som uteservering eller som yta för bänkar och lite planteringar för de boende. Att förgårdsmarken ska vara 1,5 meter är ett minimum och om någon tomtägare skulle vilja göra den bredare för att få plats med mer ytkrävande användning är det möjligt. Sektionen visar även den nya planteringsytan mellan cykelvägen och bilvägen och hur den påverkar upplevelsen i gaturummet.

Figur 43. Typsektion över den befintliga och nya vägens bredd, alla mått är i meter.

1:100 (A3)

Figur 44. Sektion A-a som visar vägens bredd och användningsuppdelning, alla mått är i meter.

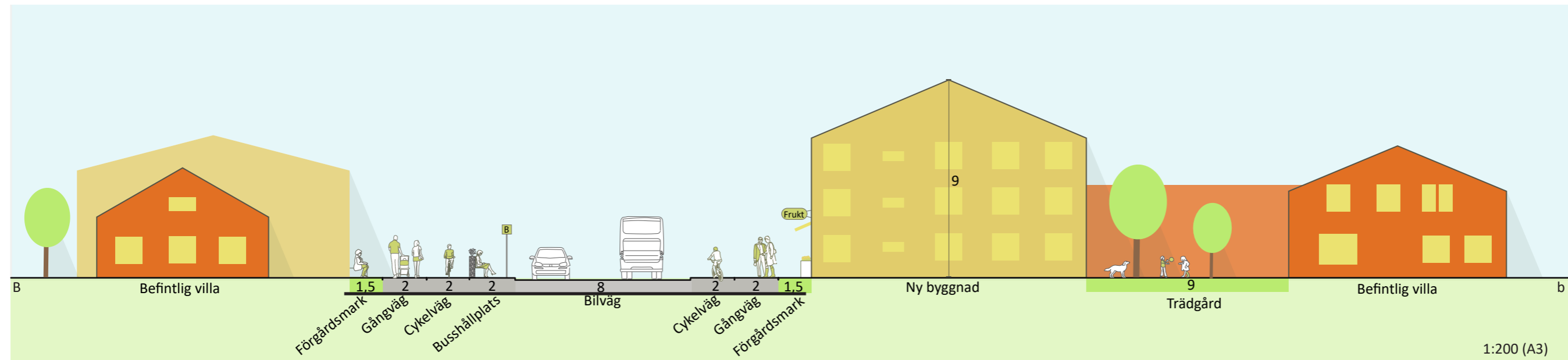
1:100 (A3)

Resultat

Sektion B-b

Sektion B-b här nedanför (figur 45) redovisar hur befintliga villor möter den nya bebyggelsen. Bland annat kan man se hur trädgården mellan den befintliga villan och den nya byggnaden till höger delas av boende i villan och i lägenhetshuset. Tack vare att den nya bebyggelsen inte får överskrida tre våningar blir den nya bebyggelsen inte alltför dominant i den nya stadsstrukturen.

I sektionen kan man även se hur busshållplatsen lyfts fram och placeras mellan cykelvägen och bilvägen, och gestaltas med sittplatser vid en mur för att ge skydd i ryggen. Plantering på murens överkant mjukar upp och ger något att vila ögonen på.

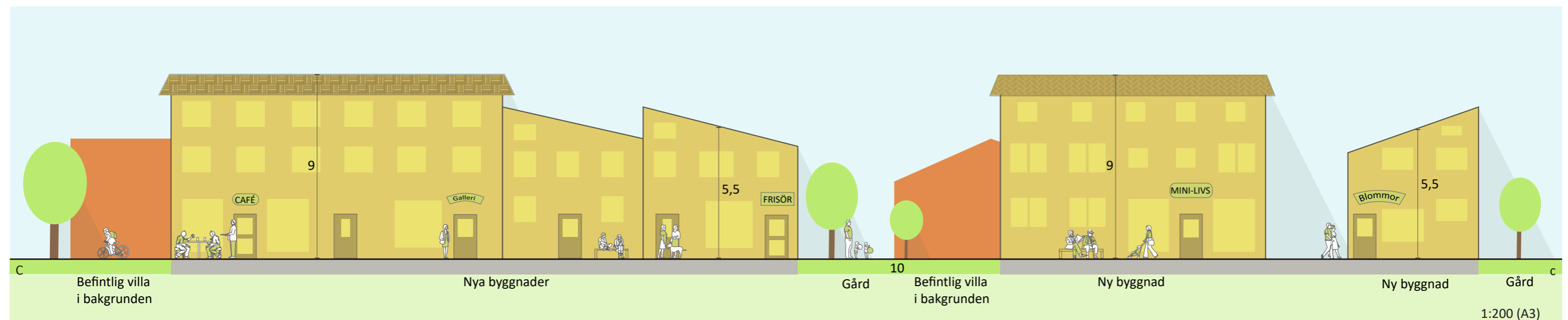

Figur 45. Sektion B-b som visar hur befintlig och ny bebyggelse samspelar, alla mått är i meter.

Sektion C-c

I sektion C-c (figur 46) visas hur den befintliga bebyggelsen bibehåller kontakt med gatan tack vare gårdarna som finns mellan de nya husen. Det är även synligt hur det finns nya möjligheter för diverse verksamheter att etablera sig i de nya byggnaderna tack vare att de vetter mot gatan.

Den nya bebyggelsen kommer att blockera den befintliga bebyggelsen även om gårdarna motverkar detta något. karaktären och upplevelsen längs gatan kommer alltså att ändras mycket.

Figur 46. Sektion C-c som visar den nya bebyggelsen och gården, alla mått är i meter.

Perspektiv över framtidens Norby

För att spekulera i hur förslaget skulle kunna ändra gaturummets karaktär redovisas som följer fyra perspektiv föreställande samma platser som i Serial vision-analysen, under olika tidsepoker i framtiden. Förslaget är visionärt idag och inte implementerbart ännu men om 30 år och framåt kan man ha hunnit göra alla de utredningar och ramverk som krävs för att det ska vara genomförbart.

Platserna för perspektivben är utmarkerade i figur 47 här nedan. För varje perspektiv redovisas en före- och en efterbild.

Figur 47. Planen ovan visar platserna för de fyra perspektiven A till D samt den nya bebyggelsen och placering för planteringar på gatan.

Perspektiv A - om 30 år

Detta perspektiv föreställer den norra delen av Norbyvägen om 30 år då några nya hus har hunnit byggas.

Genom att nya hus byggs mot gatan kommer känslan av här och där (Cullen 1971, s. 10) att förstärkas. När man är utanför Norby kommer man att se husen skymta längre fram längs vägen, se figur 38, vilket kommer att göra övergången mellan skogspartiet och Norby tydligare och det kommer att upplevas mer kontrastrikt att röra sig där.

En del av den befintliga vegetationen kommer att tas ner för att husen ska kunna byggas.

Hastigheten längs Norbyvägen sänks till 30 km/h som man ser på skyltarna.

Figur 48. Foto som visar hur gatan ser ut idag.

Figur 49. Perspektiv som visar hur gatan ser ut efter att de nya byggrätterna byggts ut. Kollage av Ella Fröling, se bildförteckning för detaljer.

Perspektiv B - om 40 år

Här är Norbyvägen om 40 år då fler nya hus har byggts och en del nyplanterad vegetation har hunnit växa upp.

Även i detta perspektiv har känslan av här och där (Cullen 1971, s. 10) förstärkts genom att man ser grönska från parken längre fram längs gatan.

Planteringarna i körbanan skapar kontraster och förändring längs gatan.

Husen har olika estetiskt uttryck eftersom det är de boende som bestämt hur husen på deras respektive tomt ser ut. Detta bidrar med variation.

I några av husen finns verksamheter som ger något att titta på för den som promenerar eller cyklar förbi samtidigt som de fungerar som mötesplatser.

Då husen är relativt höga i förhållande till befintlig bebyggelse kommer den upplevda skalan längs Norbyvägen att förstöras .

Figur 50. Foto som visar hur gatan ser ut idag.

Figur 51. Perspektiv med nya byggnader, verksamheter och planteringar. Kollage av Ella Fröling, se bildförteckning för detaljer.

Perspektiv C - om 50 år

Om 50 år skulle ytterligare vegetation ha hunnit tillkomma och de nya träden hunnit växa sig större.

I detta perspektiv ser man hur parken har fått en välkomnande entré som lockar in förbipasserande. En rbatt har anlagts mellan gång- och cykelbanan och bilvägen för att mjuka upp gaturummet och annoncera parkens existens.

Mellan de nya husen skymtas en gård där det finns träd och planteringar. Detta skapar en lummig vistelseyta med tydlig rumslighet för de boende samtidigt som det skänker grönska till gaturummet.

Figur 52. Foto som visar hur gatan ser ut idag.

Figur 53. Perspektiv över nya hus och en av Vallareparkens välkomnande entréer. Kollage av Ella Fröling, se bildförteckning för detaljer.

Perspektiv D - om 60 år

Från att ha varit en gata kantad av plank och häckar (figur 54) är det nu en gata kantad av fasader med dörrar och fönster som gör gaturummet intressantare och livfullare (figur 55). Förgårdsmarken framför de nya byggnaderna används till en uteservering för ett café, planteringar och cykelställ. Det finns även planteringar på gatan som mjukar upp intrycket, tar fokus från biltrafiken och skapar kontraster i siktlinjen och upplevelsen för den som färdas längs vägen. Även om en del av den befintliga vegetationen måste tas bort när de nya husen byggs har under 60 år nya träd hunnit växa upp som komplettering.

Figur 54. Foto som visar hur gatan ser ut idag.

Figur 55. I perspektivet syns nya byggnader och planteringar. Förgårdsmarken används av de boende eller verksamheter. Kollage av Ella Fröling, se bildförteckning för detaljer.

Konsekvenser

Förslaget kommer att ändra karaktären längs Norbyvägen. Min uppfattning är att den upplevda skalan längs Norbyvägen är större än vad den är inne i stadsdelen, detta kommer att förstärkas ytterligare om nya hus med tre våningar byggs. Skillnaden mellan Norbyvägen och resten av Norby kommer alltså att förstärkas ännu mer.

I och med att fler hus byggs kommer stora delar av den vegetation som idag kantar vägen att försvinna. Även om nya planteringar anläggs i gatan och gårdar finns mellan husen kommer grönskan i gaturummet att minska.

Idag upplevs många av tomterna som att de har baksidan mot vägen, i och med att de nya husen kommer att ha entréer och fönster mot gatan kommer denna upplevelse troligtvis att ändras.

Variationen i bebyggelsen och mellan tomterna är idag mindre tydlig längs Norbyvägen än i resten av stadsdelen. Då husen kommer att få större kontakt med gatan kommer variationen att kunna bli tydligare. Förutsatt att de boende bygger hus av olika stil och karaktär.

Olösta utmaningar

Förslaget är på en visionär nivå och om det skulle förverkligas finns flera frågor som måste utredas vidare.

Trafikfrågan är en sådan fråga. Parkeringsmöjligheter och angöring till verksamheter och nya såväl som befintliga bostäder är något som är viktigt att beakta och som jag inte har utrett alls. Att Norbyvägen idag är en genompassage är inte helt okomplicerat. Om hastigheten skulle sänkas och trafikflödet ändras skulle man behöva studera hur detta påverkar trafiksituationen i resten av Uppsala och om det över huvud taget skulle vara möjligt att göra en sådan förändring.

En annan viktig aspekt att undersöka vidare är hur förslaget påverkas av regler och lagar. För att det skulle vara möjligt att förverkliga förslaget skulle detaljplanen behöva ändras. Kanske skulle det även påverkas av plan- och bygglagen som styr vad som får byggas och hyreslagen som styr vem som får hyra ut bostäder och hur.

Framtiden

Mitt förslag har sammanlagt gett upphov till 8 900 kvadratmeter byggbar markyta. Gränsen för hur högt som får byggas går vid tre våningar. Om alla byggrätter skulle utnyttjas maximalt både i utbredning och höjd skulle bostäder kunna byggas på totalt 26 700 kvadratmeter. Detta motsvarar bostäder för 534 personer om man använder Paradiso Arkitekters (2015, s. 91) mått på 40 kvadratmeter boende per person vilket motsvarar 50 kvadratmeter byggrätt.

Om hela detaljplaneområdet för Norby skulle bebyggas enligt samma princip som längs Norbyvägen, alltså med byggrätt längs gatorna och en gård på 10x12,5 meter på varje tomt, skulle det bildas 89 762 kvm byggbar mark. Om alla den marken bebyggdes med trevåningshus skulle det innebära 269 286 kvadratmeter. Detta motsvarar bostäder för 5 386 personer om man räknar som ovan.

Figur 45 till höger visar var alla villaområden i Uppsala finns. Likt Norby har eventuellt även dessa potential för förtätning.

Figur 56. Kartan visar Uppsalas villaområden. Markeringarna är gjorda genom visuell inventering av ortofotot.

Diskussion

Det här kapitlet tar upp diskussion kring resultatet, resultatet i en större kontext, metod, vilka lärdomar jag tar med mig och slutligen förslag på fortsatta studier.

Resultatdiskussion

I det här kapitlet diskuteras resultatet i förhållande till frågeställningen, litteraturstudien och de risker jag kan se med förslaget.

Har resultatet svarat på frågeställningen?

Frågeställningen för det här arbetet var:

Hur skulle förtätning kunna ske längs Norbyvägen i Uppsala för att skapa ett socialt hållbart stadslandskap där de individuella delarna invånare, gata, tomt och park bildar en symbios där de påverkar varandra till det bättre?

Förslaget skulle kunna bidra till social hållbarhet på flera sätt. Om bostadsbeståndet i Norby kompletteras med mindre och billigare lägenheter blir det möjligt för fler människor att bosätta sig där. Detta bidrar till minskad bostadsbrist och ökar chanserna för att människor med olika socioekonomisk bakgrund flyttar till Norby vilket motverkar boendesegregationen. Förslaget kan även öka den sociala hållbarheten genom att det skapas fler plattformar där människor med olika livsstil och bakgrund kan se och bli sedda och förhoppningsvis även interagera. Detta kan ske i Vallareparken som rustas upp, längs Norbyvägen som gestaltas för ökad vistelse, i verksamheterna där människor kan samlas och på tomterna där de boende samsas om ytan.

Symbios sker genom att det blir fler invånare som kan starta upp verksamheter eller röra sig i stadsdelen. Detta i sin tur lockar ännu fler människor, kanske även från andra stadsdelar, som befolkar parken och gaturummet. Fler bostäder och tomter där folk rör sig gör att det blir intressantare att färdas längs Norbyvägen och när man färdas där kan man till exempel få syn på parken eller ett nyöppnat café och stanna till där. Att gatan har fått breddad gång- och cykelväg ökar möjligheten för möten eftersom man med dessa färdvägar är närvarande i gaturummet på ett annat sätt än om man åker bil. Satsning på kollektivtrafik och bra busshållplatser kan även stimulera folk att välja att åka kollektivt vilket också är en plats där möten sker.

Aspekterna från litteraturstudien

Hur har förslaget förverkligat aspekterna jag tog med från litteraturstudien? Nedan presenteras varje aspekt och sedan en kort diskussion om hur det har inkorporerats i gestaltningen.

Skapa ett mer kompakt gaturum med tydligare rumslighet där aktiviteter och möten kan ske i högre grad.

Om de boende skulle bygga ut med lägenheter och verksamheter skulle denna punkt uppnås. Men däremot finns risk att gaturummet blir mindre kompakt och att rumsligheten minskar om gång- och cykelvägarna breddas men inga hus byggs.

Skapa smala hus med entréer och fönster mot gatan.

I och med att förslaget har gårdar på varje tomt skulle inte varje hus bli för långt. Det finns inget krav på fönster mot gatan, men eftersom fasader som byggs i tomtgränsen inte tillåts ha fönster för minskad insyn kan man anta att om man vill utnyttja byggrätten maximalt låter man huset ha en fönsterlös fasad som går kant i kant med tomtgränsen. Då kommer man förmodligen att vilja ha fönster på övriga tre fasader vilket skulle resultera i fönster mot gatan. Principerna för nybyggnationerna styr att entréerna ska placeras mot gatan.

Få till ett mer varierat bostadsbestånd.

Eftersom det finns krav på minst två lägenheter med högst tre rum och kök per tomt kommer bostadsbeståndet att bli mer varierat om de boende väljer att bygga ut. Om de däremot väljer att bara bygga verksamheter kommer bostadsbeståndet inte att påverkas men däremot kommer det att skapa variation i funktion som också skulle behövas i stadsdelen. I framtiden skulle man kunna tänka sig att komplettera bebyggelsen med något specialboende som äldreboende eller studentboende för att få in ännu mer variation.

Öka förekomsten av verksamheter som skapar liv och fungerar som målpunkter för folk inom och utanför Norby.

Som nämndes i punkten ovan, om de boende väljer att bygga verksamheter skapas en större variation i funktion i Norby. För verksamheter som riktar sig till offentligheten kan de bli mötesplatser eller i alla fall platser dit de boende i, och kanske även utanför, Norby går och möter varandra. Det är inte säkert att de verksamheter som byggs är av den typ som folk besöker, det kan till exempel handla om en verkstad, en ateljé eller dylikt som inte vänder sig till allmänheten. I så fall skulle det bidra till stadsdelen på så sätt att det skapar lokala arbetstillfällen. Om verksamheten, trots att den inte riktar sig mot människor, har fönster mot gatan så att förbipasserande kan se att någon arbetar där inne bidrar den ändå med liv och något att upptäcka för den som går förbi.

Planera in förgårdsmark med en bredd av högst fem meter som de boende och eventuella verksamheter att använda.

Förgårdsmarken sattes till ett minimum på en och en halv meter för att jag anser att det är viktigt att det finns förgårdsmark men att det också är viktigt att utnyttja markytan för bostäder och därför tycker jag att fem meter är för brett att ha som minimum. Förgårdsmarken kan bidra med en större variation längs gatan genom att de boende och verksamheterna kan sätta sin personliga prägel där och utnyttja den som vistelseyta. Men det finns inga krav på hur förgårdsmarken bör användas. Om den bara asfalteras eller blir bevuxen med ogräs till exempel skapas inte så mycket nya värden för gaturummet.

Skapa breda trottoarer och cykelbanor som främjar dessa färdvägar och därmed befolkar gaturummet.

Bara för att cykelbanor och trottoarer breddas behöver det inte betyda att fler väljer dessa färdvägar men man kan ändå anta att ju bekvämare det blir att transportera sig på ett visst sätt, desto mer villiga blir människor att göra det. Om fler personer väljer att cykla och gå längs Norbyvägen i stället för att ta bilen kan man tänka sig att biltrafiken minskar vilket kan stimulera folk ytterligare att cykla och gå eftersom luften och ljudnivåerna blir bättre med färre bilar. Både Jacobs (1992, s. 37) och Gehl (1987, s. 27) menar dessutom att folk drar folk, kan det även uppstå en snöbollseffekt av fotgängare och cyklister längs gatan.

Rusta upp Vallareparken för ökad trygghet och högre användningsgrad.

Jacobs (1992, s. 95) redogör för att parker som sköts upplevs som tryggare. Man kan förmoda att om människor känner sig tryggare i Vallareparken efter att den rustats upp kommer de att vilja vistas där mer. Fler aktiviteter och element i kombination med ökad tillgänglighet i parken kan också locka en större målgrupp.

Ta vara på de boendes egna initiativ och drivkrafter.

I och med att förslaget inte främst utgörs av något krav kan de boende själva välja att göra så mycket eller lite som de vill på sin tomt och därmed kommer stadsdelen att växa fram i enlighet med deras visioner. Dock kan det bli så att vissa bygger ut medan andra motsätter sig förändringen och dessa invånare kan då bli missnöjda och känna sig överkörda.

Boverkets teman för socialt hållbar stadsplanering

Jag har valt att diskutera förslaget utifrån Boverkets (2010, s. 43) fem teman för socialt hållbar stadsplanering: helhetssyn, variation, samband, identitet samt inflytande och samverkan. Jag vill lyfta dessa aspekter eftersom jag haft ett fokus på social hållbarhet men främst berört boendesegregation och bostadsbrist och också vill reflektera kring social hållbarhet på ett bredare plan.

Helhetssyn handlar om att planera för staden i sin helhet (Boverket 2010, s. 44). Mitt förslag har bara undersökt Norby vilket enligt den här punkten inte är tillräckligt. En fortsättning på det här arbetet skulle alltså kunna vara att fortsätta studera hela Uppsala utifrån samma parametrar, men då Norby valdes genom att studera olika områden har ändå övriga staden beaktats. Detsamma gäller att i arbetet slutskede gjordes en översikt över var det finns fler villaområden som skulle kunna förtäta. Aquino och Gainza (2014, s. 5894) påpekade att det är bättre att förtäta områden med goda socioekonomiska värden och det påståendet har mitt förslag tagit fasta på.

Variation går ut på att blanda funktioner och upplåtelseform (Boverket 2010, s. 46). Eftersom förslaget bygger på de boendes egna initiativ finns inga garantier för att det kommer bli variation, men jämfört med tidigare finns i all fall ökad möjlighet för lägenheter med olika upplåtelseform samt verksamheter av olika slag att uppstå i Norby.

Samband syftar till att knyta samman olika stadsdelar och skapa målpunkter som lockar folk från andra delar av staden (Boverket 2010, s. 52-57). Mitt förslag utreder inte kopplingen till kringliggande stadsdelar vilket är en brist. Däremot kan framtida verksamheter samt Vallareparkens upprustning stimulera människor som tidigare inte haft anledning att vistas i Norby att ta sig dit.

Identitet handlar om att de som bor i ett område ska känna samhörighet och stolthet över det, bland annat genom att satsa på bra offentliga platser som stimulerar umgänge mellan invånarna (Boverket 2010, s. 57). Både Vallareparken och Norbyvägen har rustats upp för att stärka det offentliga folklivet vilket är ett gott steg mot att skapa en god identitet.

Inflytande och samverkan syftar till att ta vara på de boendes kunskap och önsknings för framtida utveckling (Boverket 2010, s. 61). Genom att mitt förslag låter de boende själva välja vad de ska göra av den utökade byggrätten och möjligheterna för sina tomter är det också i mångt och mycket de själva som formar sin stadsdels framtid. Däremot har jag inte varit i kontakt med några Norbybor i mitt projekt så jag vet inte om förslaget egentligen är någonting de önskar. Vallareparkens och Norbyvägens gestaltning kommer dessutom helt från mig och är inte förankrat hos de boende.

Risker med förslaget

I relation till att inte förankra gestaltningen hos de boende vill jag lyfta några risker med förslaget.

Förverkligande

Att utöka byggrätten för varje tomt innebär inga krav på de boende att de måste bygga ut, och om ingen väljer att utnyttja den utökade byggrätten blir det ingen förändring i bostadsbeståndet i Norby. Det finns en risk att de som bor i villorna idag trivs med att ha en stor privat trädgård och att de därför inte är intresserade av att bygga lägenheter. Om de inte bygger ut men väljer att sälja sin tomt kommer den att kunna säljas för ett högre pris än vad den kostade innan den utökade byggrätten. Således skulle boendesegregationen kunna förvärras eftersom tomtpriserna som redan är höga i Norby skulle kunna bli ännu högre.

I introduktionen nämndes Williams, Burton och Jenks (1996, s. 84) påpekande att om man förtätar ett område på ett sätt som invånarna inte är nöjda med kommer de som har möjlighet att flytta därifrån medan de som inte har möjlighet att flytta bor kvar, vilket kan förstärka boendesegregationen. I och med att jag i mitt förslag inte har pratat med invånarna finns en risk att detta skulle ske. Det skulle alltså vara klokt att följa upp detta projekt med en undersökning hos de boende angående hur de ser på förslaget. Men man kan också se det som en fördel att byggrätterna inte är tvingande eftersom de invånare som inte tycker att förslaget är bra inte behöver bygga på sin tomt.

Det finns också en viss risk att de boende bygger ut men för sin egen skull eller att de bara hyr ut eller säljer lägenheter till personer i sitt närmaste kontaktnät vilket inte behöver bidra till någon blandning av personer med olika bakgrund. De kanske också utnyttjar dagens bostadsbrist och hyr eller säljer lägenheterna för väldigt höga priser. Men troligtvis kommer villaägarna att kunna gå plus även utan att priserna behöver bli så höga i och med att de redan äger marken, kan anlita små byggbolag och att de själva eller de nyinflyttade kan utföra delar av arbetet själva (Kod Arkitekter 2016, s. 54).

Byggprocess

Om alla boende skulle besluta att bygga ut direkt när de får tillstånd skulle det bli en stor förändring i Norby under kort tid. Detta kan vara riskabelt då det blir svårt att få en överblick över områdets karaktär och det kan vara svårt att se till att befintlig och ny bebyggelse samspelar på ett bra sätt. Det finns även en risk att om det skulle flytta in många nya invånare under en kort tid skulle eventuella Norbybor som inte tycker att förtätningen är önskvärd känna sig trängda.

Förslaget ändrar karaktären i Norby och även om jag personligen tycker att den blir ändrad till något bättre behöver inte alla tycka som jag. En del kanske vill värna om den befintliga villaområdeskaraktären och tycker att stadsgator redan finns på flera andra håll i Uppsala.

I och med att mitt förslag är översiktligt skulle också diverse detaljstudier behöva genomföras för varje tomt. Dessa detaljstudier kan både komma att upptäcka problem med förslaget men även nya möjligheter som inte framkommit i den övergripande skalan.

Transport

Förtätning leder till fler människor. Fler människor leder till fler som behöver transportera sig och även om man satsar på gång- och cykelvägar och kollektivtrafik är det långt ifrån säkert att folk inte väljer att åka bil. Att det bor fler personer i Norby kan göra så att det blir många fler bilar som dels behöver plats att parkeras och som dels kör på Norbyvägen och försämrar vistelsemiljöerna längs vägen.

Att jag har valt att sänka hastigheten för biltrafiken och placera planteringar i vägbanan för att sänka hastigheten kan eventuellt leda till bilköer och hindra bussens framkomlighet. Bilköer bidrar inte till en angenäm utomhusmiljö, vilket kanske motverkar gatans möjlighet att fungera som vistelseyta och mötesplats.

Resultatet i en större kontext

Nedan följer diskussion av resultatet med avstamp i de huvudsakliga teorier som togs upp i inledningen och litteraturstudien: hållbarhet och segregation. Stadsplanering kan inte lösa dessa problem på egen hand men i kombination med insatser inom andra kunskapsfält kan långsiktigt fungerande lösningar hittas.

Hållbarhet

Mitt arbete har fokuserat på social hållbarhet som är en komplex fråga med många parametrar att ta hänsyn till. Jag har fokuserat på bostadsbrist och boendesegregation med fokus på socioekonomisk situation och etnicitet. Det finns många fler aspekter av social hållbarhet som skulle kunna arbetas vidare med, till exempel jämställdhet, HBTQ+ perspektivet, tillgänglighetsanpassning och så vidare.

Dessutom finns andra aspekter av hållbarhet, som den ekologiska hållbarheten. Om det blir fler byggnader blir det mindre obebyggd tomtyta som kan bidra med biologisk mångfald, dagvattenhantering och temperaturutjämnande effekter. Värt att notera är dock att även om det inte står byggnader på tomten är det inte säkert att alla dessa värden uppfylls; en gräsmatta bidrar inte till biologisk mångfald och en asfalterad gårdsplan bidrar varken med habitat, vattenhantering eller temperaturutjämnning. Om alternativet till förtätning står mellan oexpolaterad mark utanför staden och tomtyta inom staden kanske ändå tomtytan är mindre viktig ur ekologisk synpunkt.

Ytterligare en hållbarhetsaspekt är den ekonomiska hållbarheten. Den kan förbättras av förslaget då det kan uppstå jobbtillfällen tack vare lokala verksamheter och då de nya lägenheterna kan bli billigare än lägenheter av stora byggbolag. Verksamheter med fokus på konsumtion kanske dock inte är hållbart i längden. Förslaget att ha ett prylbibliotek bidrar med ekonomisk hållbarhet då varje hushåll inte behöver skaffa alla prylar man behöver någon gång ibland som verktyg eller hushållsmaskiner. Utöver dessa aspekter finns många andra aspekter på ekonomisk hållbarhet som bör undersökas vidare.

Segregation

Som konstaterades i litteraturstudien uppstår boendesegregation på grund av tre orsaker: stadens uppbyggnad, egna val och ekonomisk situation.

Stadens uppbyggnad handlar om att dagens städer har vuxit fram genom en tradition av zonerings och åtskillnad mellan olika boendeformer (Björk 2016, s. 64; Bråmås 2004, s. 18). Eftersom mitt förslag består av att komplettera villabebyggelsen i Norby med lägenheter och verksamheter skulle denna uppdelning luckras upp.

Egna val går ut på att folk väljer vad för område de vill bo i. Till exempel väljer en del utrikes födda personer att bosätta sig i områden med personer som delar deras bakgrund (Bråmås 2004, s.8). Det kan vara svårt att ändra på var folk vill bosätta sig, men om mitt förslag ger upphov till att en ny typ av personer flyttar till Norby kanske det sker ett skifte i områdets identitet som på sikt kan locka till sig människor som skiljer sig från dagens befolkning.

Ekonomisk situation påverkas av vad bostäder kostar och hur mycket pengar människor har, vilket kan leda till ökade klyftor och boendesegregation (Urban 2016, ss. 183, 195). Genom att införa andra bostadstyper till andra priser i Norby kan även personer med mindre inkomst flytta dit, vilket skulle göra befolkningen mer heterogen.

Genom att befolkningen i Norby blir mindre homogen minskar riskerna och orättvisan som boendesegregationen för med sig. Riskerna består främst av att människor som inte interagerar med folk med annan bakgrund får fördomar och minskad tolerans mot dem (Bråmås 2004, s. 16; Boverket 2005, s. 20). Det kan även leda till minskad integration för de som inte är etniska svenskar (Boverket 2005, s. 19). Om det blir en mer blandad befolkningssammansättning och fler mötesplatser i Norby kommer människor med olika bakgrund att se varandra och kanske även att interagera vilket motverkar misstron och ökar chanserna för integration. Orättvisan skulle minska genom att människor med olika socioekonomisk ställning skulle ha möjlighet att flytta till Norby om där fanns fler boendetyper.

Dock kvarstår frågan om dessa metoder hjälper mot segregationen på riktigt, bland annat eftersom grannskapseffekter saknar tydliga belägg (Lilja 2011, ss. 144-147; Urban 2016, ss. 192-193). Bara för att folk med olika bakgrund bor nära varandra och handlar i samma affär och åker med samma buss behöver inte det påverka hur de ser på varandra. Å andra sidan menar Franzén (2001, ss. 28-34) att det finns vinning bara i att olika människor ser och blir sedda av varandra och de chanserna ökar såklart om de bor nära varandra.

Nuvarande stadsplaneringstrend med att skapa lokala centrum och arbetsplatser för att minska resvägarna och skapa lokala mötesplatser kanske inte enbart är positiv. En risk kan vara att stadsdelar med restauranger och verksamheter bidrar till att förvärra stadens segregation eftersom de som bor i dessa kvarter inte behöver lämna det för att utföra ärenden och ta del av nöjesutbud. Tidigare har folk behövt ta sig till stadens centrum för att göra detta och där har alltså människor från olika områden mötts. Med tiden kanske bara de som inte bor i de moderna kvarteren med verksamheter måste ta sig till centrum och de som har det de behöver in på knuten åker aldrig dit och träffar andra personer. En risk i Norby kan vara att inga nya bostäder byggs utan bara verksamheter som i princip bara gynnar de som redan bor i Norby och gör deras stadsdel ännu mer privilegierad.

Tid och plats

I Uppsala idag är det bostadsbrist men så har det inte alltid varit och så är inte fallet i många mindre städer och avfolkningsbygder i Sverige där problemet snarare är det motsatta. Detta gör att min studie mest är applicerbar på områden med liknande problematik som Uppsala. Men även om man inte har problem med bostadsbrist har min studie visat att det finns andra vinster med att förtäta, bland annat att fler möten uppstår i en tätare stad (Boverket 2016a).

I framtiden kanske det inte är bostadsbrist längre och då kan det hända att man ångrar att man har bebyggt en massa villatomter då det återigen är möjligt att bo större. Men urbaniseringen har varit så stark så länge att det inte finns mycket som tyder på att den kommer att avta inom en överblickbar framtid. Omlandet med matproduktion och naturområden kommer dessutom att vara lika värdefull i framtiden, om inte mer.

Metoddiskussion

Här diskuteras hur mina metodval har påverkat arbetets process och resultat.

Designdriven forskning

Designdriven forskning är projekt som använder gestaltning för att leda fram till någon typ av generella lärdomar (Lenzholzer, Duchhart & van den Brink 2017, ss. 56, 59). Mitt projekt innefattar en gestaltning för en specifik plats men egentligen är det inte platsen som står i fokus utan det är själva undersökningen av hur förtätning av villaområden kan ske och hur detta kan främja social hållbarhet. Därför kan man anse att jag bidragit till en bredare kunskap med mitt projekt och att det därmed är en typ av designdriven forskning.

Inom designdriven forskning behöver gestaltningsprocessen beskrivas och dokumenteras utförligt (Zimmerman, Stolterman & Forlizzi 2010, s. 316). Jag har presenterat min process på ett utförligt sätt men då gestaltningsprocessen är snårig och cyklisk är det svårt att förklara allt i detalj och vissa moment kan falla bort i och med att processen förenklas för att göra den förståelig för utomstående.

Arbetets faser

Jag har arbetat upprepande och cykliskt vilket har påverkat resultatet. Jag tror att det påverkar resultatet till det bättre eftersom det ger mig chansen att upptäcka ett problem i en fas och lösa det med verktyg från en annan fas. Om varje fas och varje delmoment i faserna hade gjorts helt kronologiskt efter varandra tror jag att det hade varit svårare att arbeta med gestaltning.

Jag gjorde litteraturstudien före gestaltningen, även om de till viss del överlappade varandra. Om jag hade börjat med gestaltningen och sedan bara tagit reda på den fakta jag kommit på att jag saknade skulle kanske resultatet ha blivit annorlunda. Det hade också varit intressant om jag hade gjort litteraturstudien och läst på om referensprojekt innan jag valt plats för studien. Nu hade jag hela tiden Norby i bakhuvudet i allt jag läste vilket kanske påverkade hur jag sållade och tog till mig av informationen.

Analyserna

Analysen av statistik visade på många sätt att Norby är ett homogent område. Om statistiken hade innefattat fler aspekter än de jag valde ut kanske jag hade fått syn på ytterligare generella drag som hade påverkat min gestaltning.

Jag gjorde en Lynch-inspirerad analys. Om jag hade gjort en hel Lynch-analys, och inkluderat intervjuer med människor, hade jag förmodligen fått syn på fler saker än vad jag gjorde med den förenklade versionen.

Sedan gjorde jag en Serial vision-analys som påvisade upplevelsen längs Norbyvägen. Om jag inte hade gjort den analysen hade kanske inte fokus hamnat så pass mycket på upplevelsen i gaturummet som det gjorde i slutändan.

Idégenerering

När jag läste igenom metoderna för idégenerering i Michanek och Breilers (2007, s. 134) bok var det en metod som gick ut på att använda olika föremål och inspireras av dem, och redan när jag läste om och skrev en beskrivning av metoden kände jag mig tveksam till hur det skulle bli om jag förberedde den övningen och valde föremål åt mig själv. Jag insåg då att om jag redan var tveksam till metoden skulle det inte bli en kreativt stimulerande övning och jag använde aldrig den metoden.

Kanske hade jag kunnat hitta ännu mer inspirerande metoder än de fyra jag valde vilket då eventuellt hade stimulerat ännu fler idéer hos mig. Men jag kunde också ha valt färre eller mindre inspirerande metoder som då hade fungerat mindre bra.

Metoden visuell konfetti gav inte så mycket konkret att arbeta vidare med, men man vet aldrig, om jag inte hade gjort den alls kanske inte vissa idéer hade fötts i de andra metoderna eftersom jag kanske påbörjade en tankeprocess i visuell konfetti som inte hann mogna klart förrän efter några dagar. Eller så var det helt enkelt fel metod för mig i just det skedet jag var i då.

Skissarbete

Resultatet hade nog kunnat bli annorlunda om jag hade jobbat på något annat sätt än med skissande. Om jag till exempel hade byggt modell hade jag kanske fått ännu djupare insikt i volymerna och höjderna i Norby vilket kanske hade gett upphov till andra idéer. Men om jag inte hade testat mina tankar i någon form utan direkt börjat rita i datorn (vilket i och för sig kan ses som en typ av skissande, eftersom man ändrar om och tar bort saker i datorn också) hade nog flertalet tankeprocesser fallit bort.

Att skissa är ett effektivt sätt att börja fundera på saker, för ibland innan jag börjar så tänker jag att jag inte kommer att komma fram till något eftersom jag inte har någon tydlig fråga att undersöka. Trots det upplever jag att man nästan alltid kommer på något man inte hade väntat sig när man skissar. Jag håller alltså med om det som Nord & Birgerstam (1997, ss. 6, 10) påpekar, att skissen kan spinna vidare på oplanerade infall. Egentligen gäller detsamma när man skriver, det viktiga är inte att man vet vad man ska skriva, utan att man bara börjar någonstans och så utkristalliserar det sig längs vägen vad det resulterar i.

Till en början fastnade skisserna lite för mycket vid mått. Jag tror att eftersom jag hade läst referensprojekten hade jag fastnat lite i tänket att det skulle vara bestämda mått. Detta gjorde att jag blev lite för konkret för snabbt och hade svårt att komma vidare. Tack vare att jag parallellt med skissandet läste om metod blev jag påmind om att göra ordentlig analys, program och diagram innan den slutliga gestaltningen. Det är visserligen något vi brukar göra i studiekurserna på utbildningen, men jag tror att jag ruckades ur mina rutiner på grund av att det är första gången jag gör en gestaltning helt på egen hand. När jag började om i rätt ordning, och sedan fortsatte att skissa friare utan att mäta, lossnade det och jag kom vidare på ett bättre sätt.

Till slut landade jag i att använda samma mått som Paradiso Arkitekter. På sätt och vis kändes det tråkigt att ta samma mått som de använt men när jag testskissade dem tyckte jag att de var rimliga, och jag tyckte också att det kändes onödigt att "uppfinna hjulet på nytt" när de redan hade testat massa olika varianter inför deras rapport.

Lärdomar

När man jobbar i stora projekt över lång tid är det bra om man känner sig inspirerad av det man håller på med och att man anser att det berör viktiga frågor. Jag har hela tiden tyckt att den problemrymd min uppsats har rört sig i är väldigt viktig och har därför kunnat motivera mig själv även om det stundtals har varit motigt.

Jag har också insett hur viktigt, men svårt, det är att släppa prestationskraven. Om man hela tiden tänker att man ska göra en revolutionerande upptäckt eller ett världsomvälvande förslag låser det sig och risken är att ingenting kommer ut i stället. Det är bra att börja smått och bara skissa, skriva och fundera utan krav för att sedan kunna ta sig vidare. Som Wikberg Nilsson, Ericson och Törlind (2015, s.118) påpekar så är det viktigt att variera sig i att kravlöst skissa och producera många idéer och gå till botten med vissa utvalda av dessa.

Fortsatta studier

Här är några förslag på fortsatta studier:

- Utföra intervjuer eller enkäter med boende i villa om hur de ser på förslaget.
- Testa hur det skulle bli om kommunen köpte upp tomter och byggde helt ny struktur.
- Undersöka hur de mindre gatorna i området skulle kunna gestaltas.
- Förtätning på tomter som inte vetter mot Norbyvägen, på tomter mot mindre gator och som inte vetter mot gata alls.
- Undersöka mer olika slags boendeformer, inneboende, inrett garage och så vidare för att se hur många bostäder som då skulle kunna skapas.
- Göra en gestaltning av Vallareparken.
- Utforska samma frågeställning som jag gjorde men med ett annat fokus, till exempel ekologisk hållbarhet.
- Göra en liknande studie men för södra Norby.
- Göra en liknande studie men för ett helt annat villaområde, till exempel Kåbo, Svartbäcken, Fålhagen, Rickomberga eller Sunnersta.
- Fokusera på infrastrukturen: Hur skulle kollektivtrafiken kunna utvecklas? Hur kan parkeringsfrågan lösas? Kan man ha bilpool och i så fall var?

Referenser

Avslutningsvis redovisas referenser i de tre kategorierna tryckta referenser, webbsidor och bildreferenser.

Tryckta referenser

Adman, P. (2016). Segregation, strukturell underordning och upplopp: Lärdomar från Los Angeles. I: Andersson, R., Bengtsson, B. & Myrberg, G. (red.). *Mångfaldens dilemman: Boendesegregation och områdespolitik*. Malmö: Gleerups, ss. 95-116.

Andersson, R., Myrberg, G. & Bengtsson, B. (2016). Boendesegregation och områdespolitik - en introduktion. I: Andersson, R., Bengtsson, B. & Myrberg, G. (red.). *Mångfaldens dilemman: Boendesegregation och områdespolitik*. Malmö: Gleerups, ss. 7-14.

Andersson, R. (1998). *Segregering, segmentering och socio-ekonomisk polarisering*. Uppsala: Partnerskap för multietnisk integration, PFI.

Aquino, F. L. & Gainza, X. (2014). Understanding Density in an Uneven City, Santiago de Chile: Implications for Social and Environmental Sustainability. *Sustainability*, vol. 6 (9), ss. 5876-5897. DOI: 10.3390/su6095876.

Bentley, I., Alcock, A., McGlynn, S., Murrain, P. & Smith, G. (1985). *Responsive Environments*. Oxford: Architectural Press, Elsevier.

Björk, C. (2016). *Den sociala differentieringens retorik och gestaltning: Kritiska perspektiv på funktionalistisk förorts- och bostadsplanering i Stockholm från 1900-talets mitt*. Diss. Stockholms universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:896054/FULLTEXT01.pdf>

Boverket (2005). *Välkommen till bostadsmarknaden! - En lägesrapport om integration*. Tillgänglig: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2005/valkommen_till_bostadsmarknaden.pdf

Boverket (2010). *Socialt hållbar stadsutveckling*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/socialt-hallbar-stadsutveckling.pdf>

Boverket (2016a). *Rätt tätt - en idéskiss om förtätning av städer och orter*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskrift-om-fortatning-av-stader-orter.pdf>

Bråmås, Å. (2004). *Utvecklingen av boendesegregationen i mellanstora städer under 1990-talet*. Norrköping: Integrationsverket. Tillgänglig: <http://integrationsrapporter.mkcentrum.se/wp-admin/wp-content/uploads/brama.pdf>

Carmona, M., Heath, T., Oc, T. & Tiesdell, T. (2010). *Public Places - Urban Spaces: the Dimensions of Urban Design*. Boston, MA: Architectural Press.

Dover, V. & King, J. (2008). Neighborhood Definition. I: *Sustainable Urbanism - Urban Design with Nature*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., ss. 127-131.

FN (1987). *Our common future*. Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

Franzén, M. (2001). Problemet segregation: en orättvis jämförelse. I: Magnusson, L. (red.). *Den delade staden*. Umeå: Boréa, ss. 23-48.

Gehl, J. (1987). *Life Between Buildings: Using Public Space*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.

Hedman, L. & Andersson, R. (2016). Etnisk segregation och inkomstsegregation i Sveriges tio största arbetsmarknadsregioner 1990-2010. I: Andersson, R., Bengtsson, B. & Myrberg, G. (red.). *Mångfaldens dilemman: Boendesegregation och områdespolitik*. Malmö: Gleerups, ss. 15-38.

Jacobs, J. (1992). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage Books.

Jenks, M. & Jones, C. (2010). *Dimensions of the Sustainable City*. Dordrecht: Springer.

Jonsson, B. och Öster, E. (2007). *Norbys historia*. Uppsala.

Kod Arkitekter. (2016). *500k - Så kan civila aktörer skapa fler hem i villastaden*. Tillgänglig: <http://kodarkitekter.se/wp-content/uploads/2016/03/500k-s-kan-civila-aktorer-skapa-fler-hem-i-villastaden.pdf>

Koskinen, I. K. (red.) (2012). *Design research through Practice*. Waltham: Morgan Kaufmann, Elsevier.

Lenzholzer, S., Duchhart, I. & van den Brink, A. (2017). The Relationship between Research and Design. I: van den Brink, A., Bruns, D., Tobi, H. & Bell, S. (red.). *Research in Landscape Architecture: Methods and Methodology*. Abingdon: Routledge, ss. 54-64.

Lilja, E. (1999). *Den ifrågasatta förorten - identitet och tillhörighet i moderna förorter*. Stockholm: Byggnadsrådet.

Lilja, E. (2011). *Den segregerade staden*. Stockholm: Stockholmia förlag.

Low, S. M. (1981). Social Science Methods in Landscape Architecture Design. *Landscape Planning*, vol. 8(2), ss. 137-148,

Lynch, K. & Hack, G. (2002). Site Design. I: Swaffield, S. (red.). *Theory in Landscape Architecture: A Reader*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, ss. 57-58.

Länsstyrelsen Uppsala län (2017). *Bygga och bo i Uppsala län - Analys av regional bostadsmarknad år 2017*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/contentassets/542f0e4d53e24c3f8cad12329d95aea5/bma-2017-uppsala-lan.pdf>

Malmö stad (2007). *Möten i staden - om vikten av att se den andre i vardagen*. Malmö stadsbyggnadskontor. Tillgänglig: https://malmo.se/download/18.5d8108001222c393c00800026487/1491303928252/M%C3%B6ten_i_staden.pdf

Michanek, J. & Breiler, A. (2007). *Idéagenten 2.0 - En handbok i idea management*. Stockholm: Bookhouse Publishing AB.

Muhovic, N. (2014). *Stadsplanering för socialt hållbara mötesplatser*. Kungliga tekniska högskolan. Institutionen för Samhällsplanering och miljö.

Murdie, R. & Ghosh, S. (2012). Does Spatial Concentration Always Mean a Lack of Integration?. I: Bolt, G., Özüekren, A. S. & Phillips, D. (red.). *Linking Integration and Residential Segregation*. Abingdon: Routledge, ss. 125-144.

Nord, L. & Birgerstam, P. (1997). *Skissandet som didaktiskt fenomen*. (Pedagogiskt utvecklingsarbete, 34). Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Paradiso Arkitekter (2015). *Mellanstaden - Strategi för hållbar stadsutveckling*. Tillgänglig: <http://www.mellanstaden.se/wp-content/uploads/2017/08/Mellanstaden.pdf>

Phillips, D. (2012). Minority ethnic Segregation, Integration and Citizenship. I: Bolt, G., Özüekren, A. S. & Phillips, D. (red.). *Linking Integration and Residential Segregation*. Abingdon: Routledge, ss. 41-58.

Sasaki, H. (2002). Design Process. I: Swaffield, S. (red.). *Theory in Landscape Architecture: A Reader*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, ss. 35-37.

SCB Statistiska Centralbyrån (2017a). *Indikatorer inkomstfördelning*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushal-lens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/inkomster-och-skatter/pong/tabell-och-diagram/inkomster--ekonomisk-standard-riket/indikatorer-inkomstfordelning-1991-2015/>

Sherlock, H. (1996). *Repairing Our Much Abused Cities*. I: Jenks, M., Burton, E. & Williams, K. (red.). *The Compact City: A Sustainable Urban Form?*. London: E & FN Spon, ss. 289-301.

Uppsala kommun (2016a). *Områdesfakta 2016*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/contentassets/f09f9e6b994f41408c66064a2da8470b/omradesfakta-2016.pdf>

Uppsala kommun. (2016b). *Översiktsplan 2016 för Uppsala kommun - Del A Huvudhandling*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/contentassets/7d682210066f491ba5236651b03f253e/op-2016-del-a.pdf>

Urban, S. (2016). Lokal sammanhållning mot segregation - varför då?. I: Andersson, R., Bengtsson, B. & Myrberg, G. (red.). *Mångfaldens dilemma: Boendesegregation och områdespolitik*. Malmö: Gleerups, ss. 183-200.

van Ham, M. & Manley, D. (2009). The effect of neighbourhood housing tenure mix on labour market outcomes: a longitudinal investigation of neighbourhood effects. *Journal of Economic Geography*, vol. 10, ss. 257-282, DOI:10.1093/jeg/lbp017.

Wikberg Nilsson, Å., Ericson, Å. & Törlind, P. (2015). *Design: Process och Metod*. Lund: Studentlitteratur.

Williams, K., Burton, E. & Jenks, M. (1996). Achieving the Compact City through Intensification. I: Jenks, M., Burton, E. & Williams, K. (red.). *The Compact City: A Sustainable Urban Form?*. London: E & FN Spon, ss. 83-95.

Zimmerman, J., Stolterman, E. & Forlizzi, J. (2010). An Analysis and Critique of Research through Design: towards a formalization of a research approach. *Proceedings of the 8th ACM Conference on Designing Interactive Systems*, ss. 310-319, DOI: 10.1145/1858171.1858228

Webbsidor

Backman, L-E. (2008). *Små byggbolag bygger billigast*. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=2459331> [2018-03-13]

Boverket (2016c). *Kommunernas bostadsförsörjning. Olika grupper på bostadsmarknaden*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/kommunernas-bostadsforsorjning/underlag-for-bostadsforsorjningen/olika-grupper-pa-bostadsmarknaden/> [2018-01-17]

FN (u.å.). *Goal 11: Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable*. Tillgänglig: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/> [2018-04-04]

Folkhälsomyndigheten (2014). *Vad är social hållbarhet för oss?* Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/> [2018-05-21]

SCB Statistiska Centralbyrån (2017b). *Kommuner i siffror*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/kommuner-i-siffror/#?region1=0380®ion2=> [2018-05-16]

SCB Statistiska Centralbyrån (2018). *Drygt 4,8 miljoner bostäder i Sverige*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/boende-byggande-och-bebyggelse/bostadsbyggande-och-ombyggnad/bostadsbestand/pong/statistiknyhet/bostadsbestandet-2017-12-31/> [2018-05-15]

Bild- och kartreferenser

Om inget annat anges © Ella Fröling (2018).

Figur 1, 4, 6, 23, 28, 29, 39, 41, 47 & 56: På underlag från GSD-Ortofoto, 1m färg, © Lantmäteriet, hämtad 2018.

Figur 21-22: © Paradiso Arkitekter (2015). *Mellanstaden - Strategi för hållbar stadsutveckling*. Tillgänglig: <http://www.mellanstaden.se/wp-content/uploads/2017/08/Mellanstaden.pdf>

Figur 49: Kollage bestående av följande bilder:

Emdén, T. J. (u.å.). *E and T walking towards C's graduation dinner in Graz*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *F and E, texting away on a park bench at Masthuggstorget*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *J takes his Rauler road bike for a spin in Olofshöjd*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Pxhere (2017). (Utan titel). Tillgänglig: <https://pxhere.com/it/photo/546785> (CC0) [2018-05-05]

Figur 51: Kollage bestående av följande bilder:

Catell, M. (2009). *The Pie Shop*. Tillgänglig: <https://www.flickr.com/photos/mikecattell/4159325073> (CC BY) [2018-05-03]

Emdén, T. J. (u.å.). *Me and G took a bike ride through a few boroughs of New York*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *P on a long walk to what turned out to be an epic night out.. in the forest!*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Ezioman (2009). *Flower shop in Venezia*. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Flower_shop_in_venezia.jpg (CC BY) [2018-05-03]

La Citta Vita (2011). *Pulino's, sidewalk Cafe*. Tillgänglig: <https://www.flickr.com/photos/la-citta-vita/5185750372> (CC BY-SA) [2018-05-04]

Max Pixel (u.å.). *Skylight Barn House Architecture Modern Panels*. Tillgänglig: <https://www.maxpixel.net/Skylight-Barn-House-Architecture-Modern-Panels-411972> (CC0) [2018-05-02]

Pxhere (2017). (Utan titel). Tillgänglig: <https://pxhere.com/it/photo/546785> (CC0) [2018-05-07]

Pxhere (2017). (Utan titel). Tillgänglig: <https://pxhere.com/it/photo/546785> (CC0) [2018-05-05]

Vågen, A. (2015). *Majorna March 2015 04*. Tillgänglig: https://sv.wikipedia.org/wiki/Fil:Majorna_March_2015_04.jpg (CC BY-SA) [2018-05-06]

Vinayaraj (2011). *Mango tree Kerala in full bloom*. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mango_tree_Kerala_in_full_bloom.jpg [2018-05-03] (CC BY-SA)

La Citta Vita (2012). *Sidewalk cafe, London*. <https://www.flickr.com/photos/la-citta-vita/7347543614> [2018-05-05] (CC BY-SA)

Pxhere (2017). (Utan titel). Tillgänglig: <https://pxhere.com/en/photo/1019328> [2018-05-07] (CCO)

Figur 53: Kollage bestående av följande bilder:

Emdén, T. J. (u.å.). *Even though winter is getting closer I'm still a bit behind on pictures from this summer...* Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *I went on a walk with J on the first summerish day of the spring*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *In that house on that hill over there, there lived my uncle, P said*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *R, L, C and C having a well deserved ice cream a sunny day in Autun after some serious walking around in the city*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Jaggery (2013). *No 7 Hair Salon, Llandovery*. Tillgänglig: <http://www.geograph.org.uk/photo/3621847> [2018-05-07] (CCO)

LUM3N (2013). (Utan titel). Tillgänglig: <https://pixabay.com/sv/frukt-frukt-butiken-s%C3%A4lja-stativ-825055/> [2018-05-08] (CCO)

Mythicmeadows (2010). *Montgomery Park south entrance*. Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montgomery_Park_south_entrance.JPG [2018-05-07] (CC BY)

Figur 55 och omslagsbild: Kollage bestående av följande bilder:

Emdén, T. J. (u.å.). *K, J, F and I went for a second hand spree. Here is K with my old Puch bike*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *Roughly half of the matter space studio on a walk up to Guldheden, looking at the building site which is to be covered in rind before christmas*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *This is J sitting down for a bit at a very long, very beautiful and very delicious french wedding*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Emdén, T. J. (u.å.). *This is R, on the last day of school, talking with R while posing with a 20kr bill in his pocket*. Tillgänglig: <http://skalgubbar.se/> [2018-05-08]

Jaggery (2013). *3-storey house on the corner of Bradley Street and Haw Street, Wotton-under-Edge*. Tillgänglig: <http://www.geograph.org.uk/photo/3751226> [2018-05-05] (CC BY-SA)

Jaggery (2012). *Late Georgian 3-storey houses, St James Square, Monmouth*. Tillgänglig: <http://www.geograph.org.uk/photo/3141714> [2018-05-07] (CCO)